

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSK0EJ BYSTRICI

PRÁVNICKÁ FAKULTA

**HISTORICKO-PRÁVNÝ POHĽAD NA HMOTNÉ A SOCIÁLNE
ZABEZPEČENIE VDOV A SIRÔT NA NAŠOM ÚZEMÍ V ROKOCH
1918 - 1989**

Diplomová práca

f48dfb60-babd-4c58-a891-b27c12628b31

Študijný program:	Právo
Študijný odbor:	Právo
Pracovisko:	Katedra dejín štátu a práva
Vedúci diplomovej práce:	Mgr. Zuzana Mičková, PhD.

Banská Bystrica, 2024

Bc. Bibiána Turoňová

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne na základe svojich vedomostí a s použitím odbornej literatúry.

Banská Bystrica, 26. február 2024

Bc. Bibiána Turoňová

POĎAKOVANIE

Ďakujem Mgr. Zuzane Mičkovej, PhD., za odborné vedenie a pomoc, ako aj cenné rady a pripomienky, ktoré mi poskytla pri písaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

TUROŇOVÁ Bibiána: *Historicko-právny pohľad na hmotné a sociálne zabezpečenie vdov a sirôt na našom území v rokoch 1918 – 1989*. (Diplomová práca). Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Právnická fakulta. Katedra dejín štátu a práva. Vedúci diplomovej práce: Mgr. Zuzana Mičková, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: magister (v skratke „Mgr.“). Banská Bystrica, 2024. Rozsah práce: 80 strán.

Záverečná práca skúma stav rodinného práva, konkrétne majetkovoprávne a sociálnoprávne zabezpečenie vdov a sirôt od vzniku prvej Československej republiky do roku 1989. Práca sa zameriava na vývoj právnej úpravy sociálneho zabezpečenia vdov a právnu ochranu osirelých detí, pričom bližšie analyzuje recipované vdovské inštitúty, ako napríklad inštitút obvenenia, ale aj inštitút spolunadobudnutého majetku. Uvádza a bližšie charakterizuje zaopatrovacie dávky. Objasňuje a na základe pracovnej pozície špecifikuje poskytovanie jednotlivých dávok, rozoberá vznik nárokov na vdovské, vdovecké a sirotské dôchodky, pričom sleduje ich vývoj a vývoj spoločnosti. V práci je čiastočne využívaná normatívno-právna komparatívna a tiež aj sociologicko-právna metóda na spracovanie problematiky.

Kľúčové slová:

Vdova, vdovec, sirota, vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok, sirotský dôchodok, koakvizícia, zákonné majetkové spoločenstvo, bezpodielové spoluvlastníctvo manželov.

ABSTRACT

TUROŇOVÁ Bibiána: Historical – legal perspective on the material and social security of widows and orphans in our territory in the years 1918 – 1989. (Diploma thesis). Matej Bel University in Banská Bystrica. Faculty of Law. Department of State History and Law. Thesis supervisor: Mgr. Zuzana Mičková, PhD. Professional qualification level: master (abbreviated as "Mgr."). Banská Bystrica 2024. Scope of work: 80 pages.

The final thesis examines the condition of family law, especially the property and social security of widows and dating from the establishment of the first Czechoslovak Republic until 1989. The thesis focuses on the development of the legal regulation of social security of widows and the legal protection of orphan children, while closely analyzing widows' institutes that were declaimed, such as the institute of compensation, but also the institute of co-acquired property. The thesis lists and characterizes care benefits in more detail. It clarifies and, based on the job position, specifies the provision of individual benefits, discusses the emergence of entitlements to widow's, widower's and orphan's pensions, while monitoring their development and the development of society. The work partially uses normative-legal comparative and also sociological-legal methods for processing the issue.

Keywords:

Widow, widower, orphan, widow's pension, widower's pension, orphan's pension, co-acquisition, legal community of property, joint ownership of spouses.

OBSAH

ZOZNAM TABULIEK	8
ÚVOD.....	9
1 LEGISLATÍVNE ZMENY V SOCIÁLNEJ OBLASTI REFLEKTUJÚCE POVOJNOVÚ SITUÁCIU V NOVOVZNIKNUTEM ŠTÁTE.....	11
1.1 Drahotný prídavok.....	12
1.1.1 Vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok	16
1.1.2 Dôchodok predkov a žiadosti o vdovský dôchodok po padlých vojakoch a gážistoch...	19
1.1.3 Vdovský plat.....	21
1.2 Starostlivosť o osirelé deti	22
1.2.1 Sirotský dôchodok	23
1.2.2 Vymáhanie výživného	24
1.2.3 Štátny príspevok rodinám, ktoré vykonávali pestúnsku starostlivosť	25
2 INŠTITÚTY HMOTNÉHO ZABEZPEČENIA VDOV A SIRÔT RECIPOVANÉ DO PRÁVNEHO PORIADKU NOVOVZNIKNUTEHO ŠTÁTU A ICH ĎALŠÍ VÝVOJ ..	27
2.1 Porovnanie právnej úpravy inštitútu obvenenia v rakúskom a uhorskom právnom poriadku	27
2.1.1 Systém spolunadobudnutého majetku - koakvizícia.....	29
2.1.2 Vdovské dedenie ako kompenzácia uhorským šľachticom spolunadobúdanie majetku .	31
2.2 Sociálne zabezpečenie prostredníctvom bratských pokladníc	32
2.3 Starostlivosť o deti a mládež po vzniku Československa	33
3 VDOVY A SIROTY V SLOVENSKOM ŠTÁTE.....	35
3.1 Mimoriadny príspevok a príplatok ženatých.....	36
3.2 Vdovské dôchodky	38
3.2.1 Drahotný prídavok	39
3.2.2 Štvrtročná drahotná výpomoc	41

3.2.3 Jednorázová vianočná drahotná výpomoc	42
3.3 Starostlivosť o osirelé deti v Slovenskom štáte.....	42
3.3.1 Sirotský dôchodok	43
4 ZABEZPEČENIE VDOV A SIRÔT PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE DO ROKU	
1955	45
4.1 Vdovský a vdovecký dôchodok	46
4.1.1 Zvyšovací príplatok	48
4.1.2 Bezplatný prídely majetku a pôdy vdovám.....	49
4.2 Národné poistenie a nároky z neho vyplývajúce.....	50
4.3 Zákonné majetkové spoločenstvo.....	52
4.4 Starostlivosť o siroty a polosiroty	54
4.5 Príbeh rodiny Otta Šlinga.....	55
5 VÝVOJ INŠTITÚTOV HMOTNÉHO A SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA OD	
ROKU 1956 DO ROKU 1989.....	57
5.1 Vývoj vdovského dôchodku od roku 1956 do roku 1989.....	57
5.1.1 Vývoj vdoveckého dôchodku od roku 1956 do roku 1989.....	59
5.2 Starostlivosť o deti.....	61
5.3 Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov	63
ZÁVER	65
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	68
PRÍLOHY	79

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1 – Drahotný prídavok učiteľov (strana 13)

Tabuľka č. 2 – Drahotný prídavok veliteľov policajných staníc (strana 14)

Tabuľka č. 3 – Drahotný prídavok hodnostne nižších úradníkov (strana 15)

Tabuľka č. 4 – Výpočet vdoveckých dôchodkov (strana 18)

Tabuľka č. 5 – Mimoriadny príspevok osôb v činnnej službe (strana 37)

Tabuľka č. 6 – Výpočet konečnej hodnoty (strana 37)

ÚVOD

Tému Historicko-právny pohľad na hmotné a sociálne zabezpečenie vdov a sirôt na našom území v rokoch 1918 – 1989 sme si vybrali pre zlepšenie a rozšírenie vedomostí o právach a zabezpečení vdov a osirelých detí v minulosti. Uchvátili nás možnosti hmotného a sociálneho zabezpečenia ovdovelých žien a sirôt v rôznych vývojových štádiách štátu, odlišných spoločenských vrstvách a pracovných pozíciách, ako aj závislosť poskytovania zabezpečovacích dávok od pohlavia, ale aj pôvodu dieťaťa.

Účelom našej diplomovej práce je sledovať postavenie vdov a sirôt z aspektu legislatívy v období od prvej Československej republiky do roku 1989. Vymedziť jednotlivé právne inštitúty, ktoré sa dotýkali vdov a sirôt a zároveň sa pokúsiť zhodnotiť tento vývoj so svojimi pozitívami, či negatívami. Cieľom je tiež aj posúdiť hmotné a sociálne zabezpečenie vdov a sirôt v jednotlivých etapách vývoja štátu a v jednotlivých režimoch, ktorými naša spoločnosť prechádzala.

Na docielenie prehľadného popisu inštitútov, ktoré sú obsahom práce, bol potrebný opis a analýza jednotlivých období, ako aj bližšie ozrejenie práv vdov, vdovcov, ale aj sirôt. So syntézou a komparáciou sme pracovali pri rozbere inštitútov a vdovských či sirotských nárokov, s poukazom napríklad na manželský alebo nemanželský pôvod osirelých detí.

Pri tvorení diplomovej práce sme mohli využívať viacero dostupných prameňov. Primárne sme vychádzali zo spoločnej česko-slovenskej digitálnej parlamentnej knižnice, ale pomohli nám aj knižné publikácie, monografie, odborné články, právne predpisy, internet, či časopisy. Archívne pramene dostupné na internetovej stránke Poslaneckej snemovny, resp. Parlamentu Českej republiky, ako aj knižné podoby zbierok zákonov boli častými zdrojmi, na ktoré v práci odkazujeme. Publikácie od autorov Erika Štenpiena, Miriam Láclavíkovej, Adriany Švecovej, Vladimíra Fajnora, Adolfa Zátureckého, Karela Malého, Floriana Siváka, Tomáša Gábriša, Karola Planka, Ingrid Kušnirákovvej, Eleny Mannovej, ale aj Martina Skaloša nám umožnili pracovať s historickými dokumentmi a dobovými podkladmi, vďaka ktorým práca dostala dobový nádych.

Na základe dostupných zdrojov sme sa rozhodli prácu rozčleniť na päť hlavných kapitol, ktoré na seba vzájomne nadväzujú. V prvej kapitole sa zaoberáme legislatívnymi zmenami v sociálnej oblasti reflektujúcimi povojnovú situáciu v novovzniknutom štáte, pričom jej súčasťou sú aj dve podkapitoly, v ktorých bližšie predstavujeme novovytvorené dočasné

inštitúty ako drahotný prídavok, dôchodok predkov, ako aj pôvodne recipované inštitúty, ktoré boli novelizované počas obdobia prvej Československej republiky, a to konkrétne vdovský, vdovecký dôchodok alebo vdovský plat. V druhej podkapitole sa zameriavame na starostlivosť o osirelé deti a v rámci jej nasledovných podkapitol rozoberáme sirotsky dôchodok, vymáhanie výživného, ale aj štátny príspevok, ktorý bol poskytovaný rodinám za výkon pestúnskej starostlivosti. V druhej kapitole definujeme inštitúty hmotného zabezpečenia vdov a sirôt recipovaných do právneho poriadku novovzniknutého štátu a ich ďalší vývoj, pričom je tvorená z troch podkapitol. V prvej z nich venujeme pozornosť porovnaniu právnej úpravy inštitútu obvenenia v rakúskom a uhorskom právnom poriadku, pričom v rámci jej ďalších podkapitol rozpracovávame aj systém spolunadobudnutého majetku - koakvizíciu a vdovské dedenie. V druhej podkapitole sa zameriavame na bratské pokladnice a následne sa v tretej podkapitole venujeme starostlivosti o deti a mládež po vzniku Československa. V tretej kapitole sa zaoberáme postavením vdov a sirôt v Slovenskom štáte, pričom jej obsahom sú aj tri podkapitoly. V prvej z podkapitol rozoberáme mimoriadny príspevok a príplatok ženatých, v druhej vdovský dôchodok a v rámci nej bližšie definujeme drahotný prídavok, štvrtročnú drahotnú výpomoc a jednorazovú vianočnú drahotnú výpomoc. V tretej podkapitole sa zaoberáme starostlivosťou o osirelé deti v Slovenskom štáte a v rámci nej aj sirotským dôchodkom. V štvrtej kapitole skúmame zabezpečenie vdov a sirôt po druhej svetovej vojne do roku 1955. Štvrtá kapitola obsahuje päť podkapitol, pričom prvá z nich je o vdovskom a vdoveckom dôchodku, zvyšovacom príplatku a aj o bezplatnom prúdele majetku a pôdy vdovám. V druhej podkapitole rozoberáme národné poistenie, v tretej podkapitole sa venujeme zákonnému majetkovému spoločenstvu manželov, v štvrtej podkapitole predstavujeme starostlivosť o siroty a polosiroty a napokon v piatej podkapitole rozoberáme príbeh rodiny Otta Šlinga. V piatej kapitole upriamujeme pozornosť na vývoj inštitútov hmotného a sociálneho zabezpečenia od roku 1956 do roku 1989, pričom je rozčlenená na tri podkapitoly. Prvá z nich sa zameriava na vývoj vdovského a vdoveckého dôchodku od roku 1956 do roku 1989. V druhej podkapitole sa venujeme starostlivosti o deti a v tretej podkapitole skúmame bezpodielové spoluvlastníctvo manželov.

S poukazom na vyššie uvedené by mala naša diplomová práca oboznámiť čitateľa s tým, na akom právnom základe vznikali jednotlivé právne inštitúty, z akých právnych predpisov vychádzali práva ovdovelých žien, ovdovelých mužov, ako aj sirôt alebo polosirôt a v neposlednom rade chceme poukázať na historicko-právny vývoj jednotlivých inštitútov na pozadí vývoja spoločnosti.

1 LEGISLATÍVNE ZMENY V SOCIÁLNEJ OBLASTI REFLEKTUJÚCE POVOJNOVÚ SITUÁCIU V NOVOVZNIKNUTOM ŠTÁTE

Rok 1918 bol zlomovým v mnohých ohľadoch. Z pohľadu témy našej práce sú významné najmä dva faktory. Prvým je decimácia obyvateľstva po štyroch rokoch vojenského konfliktu a druhou je vznik nového štátu, ktorého súčasťou sa stalo naše územie. Obidva tieto faktory je nutné brať do úvahy v rovnakej miere. Prvý faktor dal priestor na vznik výnimočných, dočasných, prípadne nových inštitútov týkajúcich sa vdov a sirôt a druhý faktor je dôležitý z hľadiska recepcie práva – právneho poriadku, ktorého súčasťou boli aj inštitúty zamerané na vdovy a siroty.

Hrôzy prvého globálneho konfliktu v dejinách si vyžiadali mnohé obete nielen z radov vojakov, ale i z radov nevinného civilného obyvateľstva. Bolo to tak aj v prípade „muža, ktorého z aeroplánu zabili Nemci bombou v špitáli, kde bol, starší už človek, sanitárom. Zostala po ňom vdova a osem detí.“¹

Faktom je, že počas tohto obdobia zomieralo podstatne viac mužov. Ich deficit bol po skončení prvej svetovej vojny výrazne citeľný v mnohých sférach bežného života. Chýbala mužská pracovná sila, základné suroviny ako aj potraviny, v rodinách chýbal vdovám muž, deťom otec a, samozrejme, aj plat. Situácia vdov v spoločnosti bola každému známa, a preto sa im ľudia dobrovoľne a nezištne snažili pomôcť. Z novinového článku sme sa dozvedeli, že dobrovoľne pred vianočnými sviatkami pomáhal aj Šimon Fried, ktorý „odovzdal na úrad hlavného policajného kapitána K 1.500 s tým určením, aby peniaze tie v rovných čiastkach udelené boli dvom rím. kat., dvom gr. kat a dvom evanjelickým chudobným, viacerými dietkami obdarenými rodinám.“²

Dobrovoľnícka pomoc vdovám nepostačovala, a preto bolo nutné, aby začal pomáhať aj štát. Vdovy, vojnoví poškodení a rovnako aj pozostalí sa mali prihlásiť do „*Družiny československých válečných poškodených*“,“³ ktorej úlohou bolo právne, sociálne a ekonomicky

¹TAJOVSKÝ, J.G.: *Rozprávky o československých légiiach v Rusku*. Bratislava : Petit Press, 2018. s. 95.

²Chýrník. In *Šarišské hlasy: Týždenný časopis pre hospodárske a kultúrne povznesenie obyvateľstva župy Šarišskej*. Úradný orgán župana v Prešove. roč. II. č. 2, v Prešove dňa 11. januára (ledna) 1920. s. 3. Dostupné na internete <http://digitalna.kniznica.info/zoom/31406/view?search=vdova&hlid=410055372&page=1&p=separate&view=0,0,2995,1643> [cit. 2023-10-20].

³Chýrník. *Váleční poškodení!* In *Šarišské hlasy: Týždenný časopis pre hospodárske a kultúrne povznesenie obyvateľstva župy Šarišskej*. Úradný orgán župana v Prešove. roč. I. č. 15, v Prešove dňa 10. augusta 1919. s. 5. Dostupné na internete:

pomáhať vojnu postihnutým. Významnou pomocou štátu bolo aj vyplácanie vojenských vyživovacích príspevkov, ktoré boli podľa nariadenia ministra Vavra Šrobára poskytované v hodnote „*pre Bratislavu a Košice na osobu 1k. 80h., vo všetkých ostatných miestach Slovenska 1k. 60h.*“⁴ Taktiež štát poskytoval mimoriadne prídavky, ktoré mali byť účelovo využité, napríklad mimoriadny prídavok na bývanie.

1.1 Drahotný prídavok

Po vytvorení nového štátu nebola cesta jeho fungovania jednoduchá a bez prekážok, a preto bolo potrebné popasovať sa s dôsledkami bojov s maďarskými boľševikmi a tiež Veľkej depresie, resp. Veľkej hospodárskej krízy, ktoré postihli Československo. Išlo najmä o zvýšenú nezamestnanosť, nedostatok tovaru, peňažných prostriedkov, ale aj medikamentov. Ťažkú situáciu, ako aj sociálne problémy riešili novoprijímané zákony, pričom neboli zamerané iba na odškodňovanie pozostalých po obetiach, ale čiastočne riešili aj hospodárske krízy a z nich vyplývajúcu chudobu, ktorá najviac postihovala vdovy. Väčšina právnych predpisov, ktoré upravovali hmotnoprávne a sociálnoprávne zabezpečenie vdov a sirôt, je uložených v databáze spoločnej česko-slovenskej digitálnej parlamentnej knižnici.

Významnou reakciou spoločnosti na „*zvyšovanie cien základných životných prostriedkov*“⁵ bolo vyplácanie drahotných prídavkov, čo mali v niektorých prípadoch spočiatku na starosti bratské pokladnice. Ich hodnota závisela od viacerých podmienok, medzi ktoré sa zaraďovali napríklad: výkon pracovnej pozície, rodinný stav, úhrnný služobný čas alebo ročná výška vdovského dôchodku. Napríklad výška drahotného prídavku poskytovaného vdovám po učiteľoch, sa odvíjala od troch kritérií, pričom prvým bola trieda, ktorá sa určovala podľa rodinného stavu, respektíve podľa počtu osôb žijúcich v spoločnej domácnosti, druhým kritériom bol úhrnný služobný čas a tretím kritériom, od ktorého závisela výška drahotných prídavkov bolo pôsobisko učiteľa, teda to, či učil v obecnej, alebo mestskej škole.

Drahotné prídavky boli upravené osobitnými právnymi predpismi, ako napríklad: Vládním návrhom zákona, jímž se poskytují drahotní přídavky aktivním a pensionovaným

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/31362/view?search=vdova&hlid=409783776&page=1&p=separate&tool=search&view=0,398,2810,1060> [cit. 2023-10-05].

⁴Nariadenie ministerstva o podporách. In *Slovenský denník*. roč. II. č. 39. V Bratislave, v sobotu, 1. marca (brezna). s. 1. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/101026/view?search=vdova&hlid=175359291&page=1&p=separate&view=371,232,1951,558> [cit. 2023-10-20].

⁵MOSNÝ, P. a kolektív: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB Banská Bystrica, 2010, s. 216.

učiteľom verejných obecných a mešťanských škôl, ako aj vdovám a sirotkám po týchto učiteľoch na dobu od 1. januára 1919 do konca júna 1919, a tiež aj správou školského výboru o vládnom návrhu zákona, ktorým sa poskytujú drahotné prídavky aktívnym a pensionovaným učiteľom verejných, obecných a mešťanských škôl, ako aj vdovám a sirotkám po týchto učiteľoch na dobu od 1. januára 1919 do konca júna 1919 alebo zákonom č. 394/1922 Sb. o služebných, odpočívnych a zaopatrovacích požitkoch civilných i vojenských štátnych zamestnancov a zamestnancov v podnikoch, ústavoch a fondoch štátnych a štátom spravovaných. Obvykle sa vyplácali jednorázovo, ale v niektorých prípadoch mohli byť vyplácané aj v mesačných splátkach.

Ako príklad uvádzame ročne poskytovanú výšku drahotných prídavkov v prípade pozostalých vdov po zosnulých učiteľoch v mestských a obecných školách, veliteľoch policajných staníc a nižších úradníkoch. Pre lepšiu prehľadnosť a orientáciu v texte sme vytvorili tri tabuľky, v ktorých sa nachádzajú kritériá, podľa ktorých sa vymeriavala výška drahotného prídavku.

UČITELIA V MESTSKEJ ŠKOLE	
ÚHRNNÝ SLUŽOBNÝ ČAS	VÝŠKA DRAHOTNÉHO PRÍDAVKU
do 10 rokov	612 K
10 rokov až 20 rokov	756 K
dlhší ako 20 rokov	900 K
UČITELIA V OBECNEJ ŠKOLE	
do 15 rokov	612 K
dlhší ako 15 rokov	756 K

(Tabuľka č.1 – Drahotný prídavok učiteľov)

Vdova, ktorej zosnulý manžel pracoval v mestskej škole po dobu nie viac ako desať rokov, dostala drahotný prídavok vo výške 612 K. Pri dlhšej služobnej dobe zosnulého ako desať rokov, ale nie viac ako dvadsať rokov, pripadal vdove prídavok vo výške 756 K. Napokon

pri dlhšom služobnom pomere zosnulého ako dvadsať rokov, bol vdovám priznaný ročný drahotný prídavok až 900 K. Okrem iného bol vdovám, ale aj vdovcom po zosnulých partneroch, ktorí boli členmi učiteľského zboru priznaný aj drahotný prídavok na výchovu osirelých detí.

Zaopatrovacia dávka patriaca vdove po zomrelom učiteľovi v obecnej škole, pri úhrnnej služobnej dobe zosnulého manžela do pätnásť rokov, predstavoval ročný drahotný prídavok vo výške 612 K. Pri dlhšej služobnej dobe ako pätnásť rokov vdova mala po zosnulom obecnom učiteľovi nárok na drahotný prídavok vo výške 756 K.⁶

Výmera drahotného prídavku závisela v niektorých prípadoch aj od ročnej výšky vdovskej penzie. Bolo tomu tak pri veliteľoch policajných staníc alebo hodnotne nižších úradníkoch.

VELITELIA POLICAJNÝCH STANÍC	
ROČNÁ HODNOTA VDOVSKÉHO DÔCHODKU	ROČNE POSKYTNUTÝ DRAHOTNÝ PRÍDAVOK
0 až 7.000 Kč	3.200 Kč
7.000 Kč až 9.000 Kč	3.000 Kč
9.000 Kč až 12.500 Kč	2.400 Kč
vyššia ako 12.500 Kč	1.800 Kč

(Tabuľka č. 2 – Drahotný prídavok veliteľov policajných staníc)

Ovdovelým ženám po veliteľoch policajných staníc, ktorých ročný vdovský dôchodok predstavoval 7.000 Kč, patrilo ročný drahotný prídavok v hodnote 3.200 Kč. Ak sa suma vdovského dôchodku pohybovala medzi 7.000 Kč až 9.000 Kč, vyplácal sa drahotný prídavok v hodnote 3.000 Kč za rok. Vdova, ktorá mala nárok na vdovský dôchodok v rozmedzí od 9.000 Kč do 12.500 Kč, mala právny nárok na ročný drahotný prídavok vo výške 2.400 Kč. Ovdovelej

⁶Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918 – 1920. Tisky. Tisk č. 408: Zpráva školského výboru o vládním návrhu zákona (tisk 401), jímž se poskytují drahotní přídavky aktivním a pensionovaným učitelům veřejných, obecných a měšťanských škol, jakož i vdovám a sirotkům po těchto učitelích na dobu od 1. ledna 1919 do konce června 1919 Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/index05.htm> [cit. 2023-09-20].

žene po zosnulom veliteľovi policajnej stanice, ktorej pozostalostný dôchodok bol vyšší ako 12.500 Kč, prináležal ročný drahotný prídavok 1.800 Kč.⁷

HODNOSTNE NIŽŠÍ ÚRADNÍCI	
ROČNÁ HODNOTA VDOVSKÉHO DÔCHODKU	ROČNE POSKYTNUTÝ DRAHOTNÝ PRÍDAVOK
0 až 2.700 Kč	2.400 Kč
2.700 Kč až 3.300 Kč	2.250 Kč
3.300 Kč až 3.900 Kč	2.100 Kč
3.900 Kč až 4.300 Kč	1.950 Kč
vyššia ako 4.300 Kč	1.800 Kč

(Tabuľka č. 3 – Drahotný prídavok hodnostne nižších úradníkov)

V prípade drahotných prídavkov štátnych zamestnancov, ktorí patrili do nižšej triedy úradníkov, takzvaných podúradníkov alebo zriadencov, ktorí väčšinou vykonávali pomocné práce, sa odvíjala ich výška taktiež od vdovských dôchodkov pozostalých žien. Drahotný prídavok v ročnej výške 2.400 Kč, sa vyplácal vdovám, ktorých dôchodok neprekračoval sumu 2.700 Kč. Tie vdovy, ktorých dôchodok bol vyšší ako 2.700 Kč, ale zároveň nižší ako 3.300 Kč, dostávali ročný sociálny príspevok v hodnote 2.250 Kč. Vdovská penzia v rozpätí od 3.300 Kč do 3.900 Kč, zaisťovala pozostalej žene ročný drahotný prídavok v sume 2.100 Kč. Tie vdovy, ktorým bola vymieraná výška pozostalostného dôchodku od 3.900 Kč do 4.300 Kč, mali právny nárok na drahotný prídavok v hodnote 1.950 Kč. Pozostalé vdovy po hodnostne nižších úradníkoch, ktorých pozostalostný dôchodok prekračoval 4.300 Kč, dostávali drahotný príspevok 1.800 Kč.⁸

⁷Pozri § 10 zákona č. 394/1922 Sb. o služebných, odpočívnych a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3188/1/2> [cit. 2023-09-20].

⁸Pozri § 10 zákona č. 394/1922 Sb. o služebných, odpočívnych a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3188/1/2> [cit. 2023-09-20].

1.1.1 Vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok

V bývalom Rakúsko-Uhorsku spočiatku neboli zakotvené právne normy, ktoré by riešili situáciu týkajúcu sa sociálneho zabezpečenia v rôznych spoločenských vrstvách. Počas vlády osvietenskej panovníčky Márie Terézie boli zvýhodňovaní štátni zamestnanci, a to jednak tým, že im boli priznávané štipendiá pre deti a po druhé tým, že štátnym úradníkom v dôchodkovom veku boli priznané a pravidelne vyplácané peňažné dávky nazývané peňažné normály. Okrem výhod priznávaných štátnym zamestnancom, ktoré boli zakotvené Dekrétom z roku 1771, panovníčka mala právo udeľovať výnimočné dôchodky a prémie „*oblíbeným radcom, úradníkom, dvorným dámam a ich rodinným príslušníkom zo svojho súkromného fondu.*“⁹ Dekrétom z roku 1781 Jozef II. zaviedol nový dôchodkový systém, ktorý sa vzťahoval na štátnych zamestnancov a ich pozostalých, v rámci ktorého boli vyplácané vdovské, vdovecké, ako aj sirotské dôchodky. Reformami sociálneho zabezpečenia, ktoré sa zachovali až do rozpadu Rakúsko-Uhorska, a teda sa stali predmetom recepcie práva, boli „*zákon č. 158/1875 ríšskeho zákonníka a tiež aj zákonný článok LI:1875 uhorského zákonníka.*“¹⁰

Novodobé československé zákonodarstvo neskôr ukotvilo, že pravidelná mesačná dávka vyplácaná zo starobného alebo invalidného poistenia sa nazývala vdovský alebo vdovecký dôchodok. Rozdiel spočíval jedine v osobe poberateľa tejto dávky. Ak bola poberateľkou dávky žena, vdova, hovoríme o vdovskom dôchodku. Okrem vdov vznikol právny nárok na poberanie vdovského dôchodku aj družkám života, ale s podmienkou dôkazu rodinného života tým, že preukáže, že pred smrťou nebohého spoločne splodili dieťa, aby nedochádzalo k zneužívaniu tohto právneho inštitútu. Naopak ak bol poberateľom pravidelnej mesačnej dávky muž, vdovec, nazývame ju vdovecký dôchodok.

Výška vdovského a vdoveckého dôchodku sa odvíjala aj od toho, do ktorej spoločenskej triedy sa vdova radila. Napríklad hodnota vdovského dôchodku po sluhovi bola tvorená jednou tretinou platu zosnulého, ale vdovám po úradníkoch sa vdovský dôchodok počítal podľa najvyššej dosiahnutej hodnoty zosnulého. Postupom času sa zjednotil výpočet pozostalostnej dávky pre vdovy a vdovcov z rôznych spoločenských vrstiev, a to tak, že vdovský dôchodok

⁹BALOGOVÁ, B.: Dôchodkové zabezpečenie ako jedna z foriem sociálneho zabezpečenia. In *Sociální práce - Sociální práce – časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, roč. 3, 2004, s. 104.

¹⁰Analýza sociálneho systému ozbrojených zložiek a historicko-právny vývoj sociálneho zabezpečenia ozbrojených zložiek. [online]. Dostupné na internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjrkdTQjIOEAXo9AIHHdOZANkQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Frv.rokovania.sk%2Fdata%2Fatt%2F110930_subor.doc%3Fcsrt%3D4399868087343653857&usg=AOvVaw1noYPzHh7WNnxLn_wtXEWj&opi=89978449 [cit. 2024-01-29].

predstavoval dve tretiny dôchodku zosnulého muža. Podmienkou na získanie tejto dávky bolo, aby zosnulý muž odslúžil aspoň päť rokov. Spomínané kritérium sa zrušilo z dôvodov, že situácií, kedy muž umrel pred dosiahnutím päťročnej služobnej doby bolo veľmi málo a aby boli práve mladým vdovám poskytnuté pozostalostné prídavky.¹¹

Podľa zákona č. 3/1920 Sb. o zvýšení odpočívnych požitků státních zaměstnanců, vstoupivších do výslužby před 1. zářím 1919 a zaopatřovacích požitků pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích před 1. zářím 1919 v činné službě zemřelých, jakož i o některých výhodách přechodně povahy pro pensisty vůbec a pro aktivní zaměstnance, výška vdovského a vdoveckého důchodku bola závislá aj od rodinného stavu ovdovelých osôb, teda od toho, či boli slobodní, alebo vydatí, respektíve ženatí, ako aj od počtu nezaopatrených detí. Taktiež bolo potrebné na správne vymeriavanie pozostalostných dôchodkov predložiť podklady vo forme listín alebo úradných spisov. V niektorých prípadoch nebolo možné získať žiadne podklady, tak sa pozostalostné dávky vymeriavali podľa zaužívanej praxe, ktorá sa uplatňovala pri podobných situáciách. Minimálna výška pozostalostného prídavku predstavovala 45% z dôchodkového základu.¹²

Ako príklad uvádzame niekoľko situácií, pričom sa zameriame na výšku pozostalostných dôchodkov. Vdovecký dôchodok, ktorý bol poskytovaný vdovcovi závisel aj od výšky jeho ročného odpočívneho platu. Pre lepšiu prehľadnosť sme vytvorili tabuľku, v ktorej porovnávame výšku pozostalostných dôchodkov podľa rodinného statusu osôb, a teda podľa toho, či ide o osobu slobodného a bezdetného vdovca, ženatého a bezdetného vdovca, ženatého vdovca s jedným nezaopatreným dieťaťom, alebo ženatého vdovca, ktorý má niekoľko detí. Bližšie informácie o pojme slobodný vdovec sa nám nepodarilo dohľadať, ale

¹¹Společná česko-slovenská digální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918-1920. Tisky. Tisk č. 2027: Zpráva I. výboru státně zřízenického, II. dodatek k téže, a III. výboru kulturního o návrhu Navrátila Gust. (tisk 598) na úpravu starobních požitků (pensí a provísí) státních a ústavních zaměstnanců, jejich vdov a sirotků. (Novopensisté.) Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/index21.htm> [cit. 2023-06-20].

¹²Pozri zákon č. 3/1920 Sb. „o zvýšení odpočívnych požitků státních zaměstnanců, vstoupivších do výslužby před 1. zářím 1919 a zaopatřovacích požitků pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích před 1. zářím 1919 v činné službě zemřelých, jakož i o některých výhodách přechodně povahy pro pensisty vůbec a pro aktivní zaměstnance. Dostupné na internete: https://www.aspi.sk/products/lawText/1/1582/0/2/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivших-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovychto-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivших-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovychto-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance#c_64 [cit. 2023-06-20].

slobodných poberateľov dôchodkov, ktorí žili v spoločnej domácnosti s prastarými rodičmi, rodičmi alebo súrodencami, bolo možné posudzovať ako ženatých, bezdetných, a to v tom prípade ak prispievali na výživu spomínaných členov domácnosti, ktorí boli v núdzi.¹³

VDOVECKÝ DÔCHODOK				
Odpočívny plat	Slobodný bezdetný vdovec	Ženatý bezdetný vdovec	Ženatý vdovec s jedným nezaopatreným dieťaťom	Ženatý vdovec s dvomi alebo tromi nezaopatrenými deťmi
4.638 Kč	900 Kč	1.500 Kč	1.908 Kč	3.108 Kč

(Tabuľka č. 4 – Výpočet vdoveckých dôchodkov)

Odpočívny plat bol jedným z druhov zaopatrovacích platov, ktorý bol vyplácaný zo štátneho penzijného zaopatrenia. Bol poskytovaný štátnym zamestnancom a ich pozostalým s tým, že sa z neho zrážala takzvaná zrážková základňa. Zrážkovú základňu tvorili všetky zaopatrovacie príjmy, okrem prídavkov na deti, výchovného a doplňujúceho prídavku ženatých. Bolo to tak preto, lebo prídavky na deti a príspevky na výchovu sa posudzovali oddelene od vdovských a vdoveckých dôchodkov.¹⁴

V prípade ak by mal ovdoveľý muž nárok na odpočívny plat v hodnote 4.638 Kč, výška jeho vdoveckého dôchodku v závislosti od rodinného stavu by bola nasledovná:

- Vdovecký dôchodok slobodného bezdetného vdovca so zreteľom na jeho odpočívny plat, by predstavoval 900 Kč.

¹³Pozri zákon č. 3/1920 Sb. „o zvýšení odpočívnych požitků státních zaměstnanců, vstoupivších do výslužby před 1. zářím 1919 a zaopatřovacích požitků pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích před 1. zářím 1919 v činně službě zemřelých, jakož i o některých výhodách přechodně povahy pro pensisty vůbec a pro aktivní zaměstnance. Dostupné na internete: https://www.aspi.sk/products/lawText/1/1582/0/2/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyšení-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivších-do-vysluzby-před-1-zarim-1919-a-zaopatrovacích-pozitku-pozůstalých-po-techto-zamestnancích-a-po-takovýchto-zamestnancích-zemřelých-v-cině-sluzbe-před-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterých-výhodách-přechodně-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivní-zamestnance/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyšení-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivších-do-vysluzby-před-1-zarim-1919-a-zaopatrovacích-pozitku-pozůstalých-po-techto-zamestnancích-a-po-takovýchto-zamestnancích-zemřelých-v-cině-sluzbe-před-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterých-výhodách-přechodně-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivní-zamestnance#c_64 [cit. 2023-06-20].

¹⁴Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1932, částka 76, vydána dne 31. prosince 1932. Zákon o úsporných opatřeních persónálních. Dostupné na internete: http://data.atlascloud.cz/LCR/Rejstrik/Sb/public/1932/sb076-1932/204_1932/204_1932.pdf [cit. 2023-06-20].

- Vdovecký dôchodok síce ženatého, ale bezdetného vdovca s prihladením na zaopatrovací plat, by bol 1.500 Kč.
- Vdovecký dôchodok ženatého vdovca, ktorý sa staral o jedno nezaopatrené dieťa vzhľadom na jeho odpočívny plat, by predstavoval sumu 1.908 Kč.
- Vdovecký dôchodok ženatého vdovca, ktorý sa staral o dve alebo tri nezaopatrené deti v súvislosti s jeho odpočívny zaopatrovacím platom, by bol vo výške 3.108 Kč.¹⁵

1.1.2 Dôchodok predkov a žiadosti o vdovský dôchodok po padlých vojakoch a gážistoch

Preživší rodinní príslušníci po padlých a zosnulých vojakoch mali jednak nárok na dôchodok preživších a taktiež aj na vdovský dôchodok. Nárok na vdovský dôchodok po zosnulom vojenskom dôstojníkovi, inak nazývanom gážista, teda po štátnom zamestnancovi, ktorý dostával gážu, čím sa rozumel pravidelný pevný plat alebo služné, vznikol ovdovenej žene ak:

- smrť nastala po desiatich započítateľných služobných rokoch a stále bol v aktívnom stave,
- padol v boji s nepriateľom,
- umrel kvôli poškodeniu zdravia, pričom toto poškodenie zdravia mu bolo spôsobené vo vojenskej službe alebo v súvislosti s ňou,
- bol poberateľom výsluhového alebo invalidného služobného dôchodku.¹⁶

V prípade ak by nebolo vdovy, ktorá by mala nárok na vdovský dôchodok, táto pozostalostná dávka prináležala nemajetnej družke. Výška zaopatrovacieho pôžitku pre nemajetnú družku bola rovnaká ako vymeraný vdovský dôchodok. Podmienkou na získanie zaopatrovacej dávky bolo to, aby družka so zamestnancom žila a viedla spoločnú domácnosť po dobu minimálne piatich rokov. Z tých piatich rokov zosnulý musel byť aspoň dva roky

¹⁵Pozri zákon č. 3/1920 Sb. „o zvýšení odpočívnych požitků státních zaměstnanců, vstoupí všech do výslužby před 1. zářím 1919 a zaopatřovacích požitků pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích před 1. zářím 1919 v činně službě zemřelých, jakož i o některých výhodách přechodně povahy pro pensisty vůbec a pro aktivní zaměstnance“. Dostupné na internete: https://www.aspi.sk/products/lawText/1/1582/0/2/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivsiich-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovychto-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivsiich-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovychto-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance#c_64 [cit. 2023-06-20].

¹⁶Pozri § 36 zákona č. 76/1922 Sb. o vojenských požitcích zaopatřovacích. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/2866/1/2> [cit. 2023-09-22].

činný. Rovnako prislúchal pozostalostný príspevok aj ovdovelej žene, s ktorou vojak uzavrel manželstvo v činnej službe po dosiahnutí šesťdesiatich rokov veku alebo vstúpili do manželstva až vo výslužbe zosnulého.¹⁷

Hlavnou podmienkou na získanie pozostalostnej dávky bolo včasné podanie prihlášky na priznanie dôchodku, ktorú bolo potrebné adresovať Ministerstvu sociálnej starostlivosti. Včasným podaním prihlášky sa rozumela lehota do jedného roka od smrti rodinného príslušníka alebo manžela. Boli však aj takí, ktorí nepoznali zákon, a preto včas nepodali žiadosť o dôchodok predkov alebo vdovský dôchodok.

Z databázy spoločnej česko-slovenskej digitálnej knižnice sme vyhľadali pár situácií, kedy vdovy nepodali prihlášku včas. Išlo o prípad staršej vdovy Márie Pietschovej, ktorá počas vojny stratila syna Jána. K podstatným náležitostiam žiadosti o dôchodok predkov patrilo odôvodnenie, ktoré v prípade pani Márie znelo nasledovne: *„Môj syn Ján Pietsch žil so mnou v spoločnej domácnosti a podporoval ma. Chcel, aby som mala bezstarostnú starobu a chcel ma úplne vydržiavať až do doby, kedy by som nemohla zarábať. Teraz som zo staroby ochorela a nemôžem viac pracovať. Môj dobrý syn však padol počas vojny. Moja bieda je veľká, nemám vôbec majetok iba zopár starých šiat. Veľakrát večer si musím ísť ľahnúť s hladom. Zabudla som podať skôr žiadosť o dôchodok predkov, pretože som nepoznala zákon a už neviem poriadne čítať ani písať, takže som sa nemohla oboznámiť so zákonmi. Za túto chybu musím teraz pykať tým, že v starobe musím bez pomoci zahynúť.“*¹⁸

Mária podala žiadosť o vdovský dôchodok až v auguste 1925, ktorú jej nakoniec zamietol pražský krajský úrad pre starostlivosť o vojnových poškodených.

Podobne aj vdova Anna Bergamannová, ktorej umrel manžel následkom vojnových útrap, podala žiadosť o vdovský dôchodok oneskorene, a to konkrétne po jednom roku a štyroch týždňoch žiadala o vdovský a sirotský dôchodok. Zmeškala lehotu o štyri týždne a v odôvodnení žiadosti spomína, že ju nikto o žiadnej lehote nepoučil. Z odôvodnenia ďalej vyplýva, že vdova Anna ostala sama chudobná so šiestimi chorľavými deťmi.¹⁹

¹⁷Pozri zákon č. 76/1922 Sb. o vojenských požitcích zaopatřovacích. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/2866/1/2> [cit. 2023-09-22].

¹⁸Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé/ Poslanecká sněmovna 1925 – 1929. Tisky. Tisk č. 203: Návrh poslance dra Spiny a druhů o udělení důchodů předků a důchodů vdovských. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index03.htm> [cit. 2023-07-28].

¹⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé/ Poslanecká sněmovna 1925 – 1929. Tisky. Tisk č. 203: Návrh poslance dra Spiny a druhů o udělení důchodů předků a důchodů vdovských. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index03.htm> [cit. 2023-07-28].

Dňa 10. marca 1926 v Prahe Dr. Spina a spol. navrhli, aby Ministerstvo sociálnej starostlivosti bez meškania preskúmalo všetky prípady predkov, vdov a úplných sirôt, ktoré kvôli neznalosti zákona podali žiadosť o dôchodok oneskorene. Navrhovali aj to, aby sa na prihlášky podané oneskorene pozeralo, tak akoby boli podané riadne a včas, a preto sa mali všetkým priznať dôchodky predkov, ako aj vdovské a sirotské dôchodky v plnej výške.²⁰

1.1.3 Vdovský plat

Inštitút vdovského platu bol upravený aj v rakúskom právnom poriadku, v ktorom bolo zakotvené, že v prípade smrti manžela na výživu vdovy slúžil vdovský plat. Ovdovelej žene mal pomáhať so zaistením po smrti manžela, vyplácal sa ihneď po jeho smrti a podľa §1242 ABGB mal byť poskytnutý aspoň na tri mesiace dopredu. Právo na vdovský plat zaniklo momentom uzavretia ďalšieho manželstva vdovou.²¹

Národné zhromaždenie republiky Československej sa uznieslo na zákone, ktorý sa zaoberal výmerou vdovského platu po zosnulých samosprávnych úradníkoch. Existovalo niekoľko druhov výpočtov. Pri prvom type, ak zosnulý manžel vdovy nemal nárok na dôchodok, a teda umrel ešte počas trvania pracovného pomeru, vdovský plat odzrkadľoval 40% penzijného základu. Pri druhom type výpočtu, zosnulý manžel už bol poberateľom dôchodku, a teda vdovský plat predstavoval až dve tretiny dôchodku alebo ak zosnulý manžel už mal nárok na dôchodok, vdovský plat odzrkadľoval najmenej 40% a najviac 50% z dôchodkového základu. Vdovský plat nesmel byť nižší ako 1.500 Kč.²²

Plat vdov sa líšil aj na základe toho, v akom sektore zosnulý pracoval a aj podľa počtu odpracovaných rokov zomrelého. Na porovnanie sme si vybrali príklad vdovského platu vdov po štátnych úradníkoch a vdov po samosprávnych úradníkoch. Ovdovelé manželky po štátnych úradníkoch, ktorí odpracovali desať rokov, dostávali vdovský plat vo výške 10.152 Kč ročne a k tomu ešte miestny prídavok v hodnote 1.452 Kč ročne. Vdova po osobe, ktorá v štátnom

²⁰Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé/ Poslanecká sněmovna 1925 – 1929. Tisky. Tisk č. 203: Návrh poslance dra Spiny a druhů o udělení důchodů předků a důchodů vdovských. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index03.htm> [cit. 2023-07-28].

²¹Pozri § 1242 Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1811(ABGB). Dostupné na internete: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna> [cit. 2023-07-30].

²²Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1925 – 1929. Poslanecká sněmovna. Tisky. Tisk č. 79: Návrh poslance Bergmanna a spol., aby § 29. zákona ze dne 23. července 1919, čís. 443 a ze dne 23. července 1919, čís. 444 Sb. z. a n. byl zrušen a nahrazen zněním §u 5 zákona ze dne 17. prosince 1919, čís. 2 Sb. z. a n. z r. 1920 za účelem úpravy pense pro vdovy po samosprávných úřednících. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index01.htm> [cit. 2023-07-30].

sektore odpracovala dvadsať rokov, dostávala vdovský plat v sume 7.521,60 Kč. Pozostalá manželka po štátnom úradníkovi, ktorý odpracoval tridsaťpäť rokov, dostávala plat v hodnote 14.202Kč.

Na druhej strane pozostalá manželka po nebohom samosprávnom úradníkovi, ktorý odpracoval desať rokov, mala nárok na vdovský plat vo výške 3.479,64 Kč. Po zomrelom samosprávnom úradníkovi, ktorý odslúžil dvadsať rokov, vdova dostávala plat v hodnote 4.708,14 Kč. V prípade ovdovenej manželky po samosprávnom úradníkovi, ktorý odpracoval aspoň tridsaťpäť rokov, patrilo vdove plat 6.346,14 Kč.²³

1.2 Starostlivosť o osirelé deti

Ministerstvo sociálnej starostlivosti, resp. pečlivosti spolu s Inštruktorátom sociálnej pečlivosti o mládež vnímali medzery v starostlivosti o najmladšiu generáciu na území dnešného Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Vzhľadom na to, že štátne orgány v prvej Československej republike nemali záujem vytvárať inštitúcie, ktoré by sa o osirelé deti starali, prebrala sa forma ich zabezpečenia z územia dnešných Čiech a Moravy s názvom Okresná pečlivosť o mládež.

Orgány okresnej pečlivosti o mládež boli považované za „*pomocné orgány pre výkon sociálnej a sociálno-zdravotnej starostlivosti o mládež*“, ²⁴pretože okresné úrady, ktoré na základe zákona č. 126/1920 Sb. o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé, mali na starosti sociálnu agendu, ktorú viedli práve orgány okresnej pečlivosti. Mládežou, ktorej mala byť zabezpečená kvalita života, poskytovaná starostlivosť, a či výživa sa rozumeli „*osirelé a poloosirelé deti a mládež; deti a mládež opustené rodičmi alebo zákonnými zástupcami; nemanželské deti a mládež; deti a mládež rôznym spôsobom hendikepované; nezamestnaná mládež; mladiství páchatelia a matky s dojčatami*“. ²⁵

Jedným z druhov starostlivosti, ktorá bola poskytovaná prostredníctvom orgánov pečlivosti o mládež, bola starostlivosť o sociálne vylúčené deti a mládež. Vzťahovala sa na deti nemanželské, osirelé, opustené, žijúce v zlých sociálnych a rodinných pomeroch, ako aj na deti

²³Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1925 – 1929. Poslanecká sněmovna. Tisky. Tisk č. 79: Návrh poslance Bergmanna a spol., aby § 29. zákona ze dne 23. července 1919, čís. 443 a ze dne 23. července 1919, čís. 444 Sb. z. a n. byl zrušen a nahrazen zněním §u 5 zákona ze dne 17. prosince 1919, čís. 2 Sb. z. a n. z r. 1920 za účelem úpravy pense pro vdovy po samosprávných úřednících. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index01.htm> [cit. 2023-07-30].

²⁴KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 419.

²⁵KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 424.

tulákov a Rómov alebo vojnových invalidov a spôsoby jej poskytovania mali viacero foriem. Prvou z nich bola štátna starostlivosť v štátnych detských domovoch. Druhou formou starostlivosti bola pestúnska starostlivosť v detských kolóniách a osadách, ktoré boli zriaďované popri detských domovoch. Obec bola zriaďovateľom detských kolónií a osád, a to v tom prípade ak na vidieku našla voľný a adekvátny dom, do ktorého sa umiestnilo okolo dvadsať detí vo vekovom rozmedzí sedem až pätnásť rokov, o ktoré sa staral pestún. Tretia forma bola založená na dobrovoľnej starostlivosti. Osobitnými ústavmi boli takzvané chorobince, do ktorých boli umiestňované ťažko alebo nevyliciteľne choré deti.²⁶

Orgány pečlivosti o mládež okrem toho, že sprostredkovali starostlivosť, spolupracovali aj s inými orgánmi. Konkrétne išlo o spoluprácu s obecným úradom, ako aj obecným poručníkom, pretože orgány pečlivosti o mládež *„plnili ohlasovaciu povinnosť na umiestňovanie detí do systému verejnej starostlivosti o dieťa.“*²⁷ Predtým podľa zákonného článku č. 21/1901 mali ohlasovaciu povinnosť na starosti obecnej úrady a obecní poručníci, ale na základe vládneho nariadenia č. 40/1932 Sb. z. a n. táto povinnosť prešla na dôverníkov orgánov pečlivosti o mládež.

1.2.1 Sirotský dôchodok

V zákone č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách zákonodárca ukotvil, že nárok na sirotský dôchodok mali deti mladšie ako osemnásť rokov, ktorým umrel alebo sa stal nezvestný aspoň jeden z poistených rodičov. Nemanželským deťom po zomrelom otcovi, ktorý bol poistený, vznikala nárok na sirotský dôchodok iba po tom, čo bolo súdne zistené otcovstvo alebo ak ešte počas života otec mimosúdne otcovstvo uznal. Osirelé osvojené deti mali nárok na sirotský dôchodok vtedy, ak nepoberali dôchodok po svojich vlastných rodičoch a ak sa akt osvojenia uskutočnil aspoň pol roka pred smrťou osvojiteľa.²⁸

Zákon myslel aj na osirelé deti, ktoré boli výživou odkázané na starých rodičov, a preto im priznával sirotský dôchodok. Podľa § 31 ods. 2 osirelým vnukom mladším ako osemnásť

²⁶KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020.

²⁷KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 427.

²⁸Pozri § 31 zákona č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/4778/1/2/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach> [cit. 2023-11-25].

rokov vznikol nárok na sirotsky dôchodok pod tou podmienkou, že nebol „*najvyšší prístupný úhrn sirotských dôchodkov vyčerpaný už deťmi zosnulého*.“²⁹

V prípade nevlastných detí, ktoré boli mladšie ako osemnásť rokov, a ktoré boli vyživované poistencom, mali tiež nárok na sirotsky dôchodok. Podmienkou bolo ale to, že nemohli poberať sirotsky dôchodok po vlastných rodičoch ako aj to, že úhrn sirotských dôchodkov nesmel byť vyčerpaný oprávnenými sirotami.

Výška dôchodku sirôt závisela od toho, či išlo o polosirotu, alebo o úplnú sirotu. V prípade jednostranne osirelých detí výška sirotského dôchodku predstavovala jednu štvrtinu zo starobného alebo invalidného dôchodku, ktorý požíval zosnulý v čase jeho smrti. Úplné siroty, teda obojstranne osirelé deti, mali nárok na jednu polovicu zo starobného alebo invalidného dôchodku zomrelého, pričom sa za obojstranne osirelé považuje aj také dieťa, ktoré je jednostranne osirelé, ale len pod tou podmienkou, že jeho matka nemala nárok na vdovský dôchodok. Ohraničená bola ale minimálna výška sirotských dôchodkov a to tak, že v prípade jednostranne osirelých detí nesmel byť ročný dôchodok nižší ako 1.500 Kč a v prípade úplných sirôt to nemohla byť nižšia suma ako 3.000 Kč za rok.

Dňom smrti poistenca vznikol deťom nárok na vyplácanie sirotského dôchodku, pričom tento nárok zanikal dokonaným osemnástym rokom veku. Poskytovanie sirotského dôchodku bolo možné aj predĺžiť, a to až do dosiahnutia dvadsiatich štyroch rokov veku ak sa sirota pripravovala na budúce zamestnanie alebo ak bola vzhľadom na duševné a telesné vady práceneschopná.³⁰

1.2.2 Vymáhanie výživného

Súčinnosť medzi orgánmi pečlivosti o mládež a poručenskými súdmi bola citeľná najmä pri vymáhaní výživného. Výživné sa na základe prevzatých kompetencií verejného poručenia

²⁹Pozri § 31 ods. 2 zákona č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/4778/1/2/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach> [cit. 2023-11-25].

³⁰Pozri zákon č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/4778/1/2/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach> [cit. 2023-11-25].

mohlo vymáhať od kohokoľvek. Vzhľadom na dobré vzťahy so „*Spoločnosťou pre medzinárodnú ochranu detí v Brne*“³¹ bolo možné vymáhať výživné určené do zahraničia.

Na základe zákona č. 4/1931 Sb. z. a n. na ochranu osob oprávnených požadovať výživu, výchovu alebo zaopatrení, bola zakotvená zárobková povinnosť, ktorá sa týkala tých osôb, ktoré boli povinné vyživovať, vychovávať alebo zaopatrovať iného, kto nemal stály príjem. Súd bol na návrh oprávnený určovať výšku nároku na výživu, výchovu alebo zaopatrenie, pričom na zabezpečenie pohľadávok sa používali ustanovenia exekučného poriadku alebo exekučného zákona. Konanie pred súdom malo byť urýchlené bez zbytočných prietahov, a preto súdne prázdniny nemali mať žiadny vplyv.³²

V prípade ak by niekto úmyselne alebo z hrubej nebanlivosti neplnil svoju povinnosť vyživovať alebo zaopatrovať osobu, ktorá sa nachádza v núdzi, bol potrestaný súdom. Za priestupok povinnému hrozilo väzenie, za ktoré zákon zakotvil dolnú hranicu trestnej sadzby jeden týždeň a hornú hranicu trestnej sadzby šesť mesiacov. Popri uložení trestu odňatia slobody bolo možné uložiť trest straty volebného práva do orgánov obcí.³³

1.2.3 Štátny príspevok rodinám, ktoré vykonávali pestúnsku starostlivosť

Vládne nariadenie 29/1930 Sb. z. a n. zakotvovalo celistvý postup, ktorý bolo potrebné dodržiavať pri výkone starostlivosti a ochrany detí v náhradnej starostlivosti. Kvôli tomu bola ústavná starostlivosť vykonávaná prostredníctvom „*pestúnskej opatery*“.³⁴

Rodiny, ktoré sa starali o dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti, dostávali od štátu finančný príspevok určený na výkon starostlivosti. Finančný príspevok bol vyplácaný v mesačných čiastkach, ktorých hodnota závisela od veku dieťaťa:

- Mesačná čiastka na deti do dvoch rokov predstavovala 100 Kč.
- Mesačná čiastka na deti od dvoch rokov do šiestich rokov predstavovala 40 Kč.

³¹KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „*Zabrániť bahnu morálneho rozkladu*“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 429.

³²Pozri § 5 a § 7 zákona č. 4/1931 Sb. z. a n. na ochranu osob oprávnených požadovať výživu, výchovu alebo zaopatrení. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/5158/0/2/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatreni/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatreni> [cit. 2023-10-13].

³³Pozri § 8 ods. 1 zákona č. 4/1931 Sb. z. a n. na ochranu osob oprávnených požadovať výživu, výchovu alebo zaopatrení. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/5158/0/2/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatreni/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatreni> [cit. 2023-10-13].

³⁴VICEN, J.: Postoj štátu k rodičovským právam a povinnostiam vo vzťahu k mládeži pri vzniku Slovenskej republiky (legislatívny rámec pri ústavnej starostlivosti). In *Acta historica Neosoliensia*, č. 12, 2009, s. 124.

- Mesačná čiastka na deti od šiestich rokov do desiatich rokov predstavovala 25 Kč.
- Mesačná čiastka na deti od desiatich rokov do pätnástich rokov predstavovala 15 Kč.³⁵

Taktiež *„dvakrát do roka boli zo štátnych príspevkov nakúpené šaty, obuv a školské pomôcky.“*³⁶ Niektoré pestúnske rodiny prijímali deti do starostlivosti za účelom zlepšenia finančnej situácie, a preto bol nedostatok takých rodín. Za vyhovujúce pestúnske rodiny sa považovali napríklad rodiny učiteľov alebo lekárov.

³⁵VICEN, J.: Postoj štátu k rodičovským právam a povinnostiam vo vzťahu k mládeži pri vzniku Slovenskej republiky (legislatívny rámec pri ústavnej starostlivosti). In *Acta historica Neosoliensia*, č. 12, 2009.

³⁶VICEN, J.: Postoj štátu k rodičovským právam a povinnostiam vo vzťahu k mládeži pri vzniku Slovenskej republiky (legislatívny rámec pri ústavnej starostlivosti). In *Acta historica Neosoliensia*, č. 12, 2009, s. 124.

2 INŠTITÚTY HMOTNÉHO ZABEZPEČENIA VDOV A SIRÔT RECIPOVANÉ DO PRÁVNEHO PORIADKU NOVOVZNIKNUTEHO ŠTÁTU A ICH ĎALŠÍ VÝVOJ

Vzhľadom na novovytvorený štát bolo niekoľko vdovských inštitútov zákonom č. 11/1918 Sb. o zriadení samostatného štátu Československého, recipovaných z rakúskeho a uhorského právneho poriadku.³⁷ Rakúsky všeobecný občiansky zákonník (ABGB) č. 946/1811 Sb. sa vzťahoval na územie Čiech a Moravy. Na druhej strane na území dnešného Slovenska platil uhorský právny poriadok. V nasledujúcich riadkoch sa venujeme právnej úprave inštitútov obvenenia, koakvizície a vdovského dedenia, ktoré boli recipované zo súkromného práva, resp. občianskeho a rodinného práva. Následne sa venujeme recipovanému inštitútu bratských pokladníc, ktorý by sme z hľadiska odvetvia práva, mohli zaradiť do práva súkromného resp. pracovného. V neposlednom rade sa v práci zameriavame na oblasť súkromného práva, do ktorého zaraďujeme aj rodinného právo, a to prostredníctvom podkapitoly zameranej na starostlivosť o deti a mládež po vzniku Československa.

Medzi najhlavnejšie inštitúty týkajúce sa práva vdov sa zaraďujú obvenenie, koakvizícia a vdovské dedenie. Dôležitosť právnych inštitútov obvenenia a vdovského dedenia vnímame najmä v zabezpečení zákonnej polovičky v prípade smrti jedného z manželov. Koakvizícia mala význam hlavne pri inštitúte dedenia prostredníctvom závetu, pretože zabezpečovala dispozičné právo, prostredníctvom ktorého bola zaručená testovacia sloboda. Zákonná úprava zakazovala manželovi vylúčiť manželku prostredníctvom závetu z jej polovice koakvizičného majetku.

2.1 Porovnanie právnej úpravy inštitútu obvenenia v rakúskom a uhorskom právnom poriadku

Recepciou šľachtického uhorského práva bol do právneho poriadku prvej Československej republiky prenesený právny inštitút obvenenia, pričom bol využívaný až do roku 1949, kedy došlo k prijatiu zákona o rodine. Jeho úlohou bolo zaopatrenie manželky v prípade smrti manžela. „*Obvenenie nebolo nič iné, ako len to, čo dávali manželke z manželových príjmov za stratu panenstva vo svadobnú noc.*“³⁸ Obvenením bola podľa starých

³⁷GÁBRIŠ, T.: Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In *Dny práva – 2008 – Days of Law* [online]. Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf> [cit. 2023-04-06], s. 442.

³⁸ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina : EUROKODEX, 2008, s. 139.

obyčají odmena legitímnych manželiek, ktorú bolo zvykom poskytovať z majetkov a pozemkových práv a podľa spoločenského postavenia manžela za plnenie manželských povinností. Obvenenie sa kombinovane vyplácalo aj v peniazoch, ako aj v hnuiteľných veciach, ktoré bolo možné predať za ich reálnu hodnotu.

Tripartitum poznalo dva druhy obvenenia, a to zákonné a zmluvné. „*Nárok na zákonné obvenenie vznikol konzumáciou manželstva.*“ Za konzumáciu manželstva bol považovaný stav, ktorý začal plynúť po súloží manželov. Vyplácanie zákonného obvenenia bolo možné až po zániku manželstva smrťou. „*Zmluvné obvenenie vznikalo na základe platnej zmluvy, ktorou sa manžel zaviazal manželke dať určitú, spravidla vyššiu, sumu v porovnaní s výškou zákonného obvenenia.*“³⁹ Vdovské právo spolu s právnym inštitútom obvenenia upevnili právne postavenie vdovy s prihliadnutím na majetkové zabezpečenie. „*Prijatím zmluvného obvenenia, zanikol nárok na obvenenie zákonné.*“⁴⁰

Wildnerove zákony z roku 1840 boli prvými obchodnými zákonmi, v ktorých bola okrem iného upravená aj výška zákonného obvenenia pre rôzne spoločenské vrstvy. „*Ako zákonné obvenenie mohla žiadať manželka alebo jej dediči po zániknutí manželstva medzi magnátmi 400 zlatých, medzi šľachticmi s mešťanmi 200 zlatých, medzi poddanými 40 zlatých.*“⁴¹

V rakúskom právnom poriadku sa obvenením rozumel majetok, ktorý dal ženich alebo tretia osoba neveste a zároveň tento majetok, slúžil na rozšírenie vena. Samotný ženich a ani jeho rodičia neboli povinní manželke, respektíve neveste, poskytnúť obvenenie. Avšak tak ako aj rodičia nastávajúcej manželky, rovnako aj rodičia ženicha mali povinnosť, poskytnúť synovi výbavu odzrkadľujúcu ich spoločenské a majetkové postavenie. Za existencie manželského zväzku manželka z obvenenia nemala žiadny pôžitok, ale po zániku manželstva k nemu nadobudla vlastnícke právo.⁴²

³⁹LÁCLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis* [online]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03021820Laclav%C3%ADkov%C3%A11%20%C5%A0vecov%C3%A11.pdf> [cit. 2022-04-11], s. 613 - 614.

⁴⁰MALÝ, K. – SIVÁK, F.: *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha : Panorama, 1988, s. 502.

⁴¹FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín : HEURÉKA, 1998, s. 438.

⁴²MALINOVSKÝ, I.: Vývoj manželského majetkového práva počas prvej Československej republiky. In *beta.ucps.sk* [online]. [2019-10-23]. Dostupné na internete: https://beta.ucps.sk/Vyvoj_manzelskeho_majetkového_práva_pocas_prvej_Ceskoslovenskej_republiky?fbclid=IwAR3wh1EwSiZAaWUavUSdTJtnf5yjiFCBL_tetn1GmQNL97c97j0CTOMJ0n8 [cit. 2023-06-18].

Rozdielna dualistická právna úprava inštitútu obvenenia závisela od jednotlivých systémov majetkových vzťahov manželov. Podľa predsedu Najvyššieho súdu, prof. JUDr. Karola Planka, DrSc., na území Slovenska existovalo niekoľko takých systémov. Išlo konkrétne o „*systém jednotného majetku, systém majetkového spoločenstva manželov, systém spoločnej správy majetku, dotálny systém a systém oddelenosti majetku*.“⁴³ Pre uhorský právny poriadok bol typický systém spolunadobudnutého majetku manželov a naopak rakúska právna úprava inštitútom obvenenia odzrkadľovala systém oddeleného majetku manželov. V uhorskom šľachtickom práve sa manžel považoval za primárneho nadobúdateľa statkov počas existencie manželského zväzku. Tým sa upevňovala samostatnosť pri práve nakladania s majetkom, a to v tom zmysle, že každý z manželov mohol scudzovať iba ten majetok, ktorý patril výlučne jemu. Nakladanie s majetkom zákonnej polovičky bolo vyslovene zakázané. Práve spomínanú samostatnosť nakladania s vlastným majetkom manželských strán považujeme za rozdiel oproti rakúskej právnej úprave, v ktorej bola zakotvená podriadenosť manželov. Je síce pravdou, že obvenenie pri právnej úprave šľachty sa viac podobalo rakúskemu systému oddeleného majetku, ale v meštianskou a poddanskou stave platil systém koakvizície, ktorý bol typický pre uhorské právo a máme ho bližšie rozpracovaný v nasledujúcej podkapitole.

2.1.1 Systém spolunadobudnutého majetku - koakvizícia

V meštianskom a poddanskou stave sa podľa § 8 Zákonného článku 8/1840 o dedení poddaných, majetok, ktorý manželia nadobudli počas manželstva bral ako spolunadobudnutý majetok, teda to znamenalo, že obaja manželia mali právo s ním voľne disponovať. Pomer, podľa ktorého bolo možné manželom nakladať so spolunadobudnutým majetkom, predstavoval jednu polovicu pre každého z manželov. Situáciu ak by jeden z manželov umrel bez ponechania závetu a potomkov zákon riešil tak, že „*celá koakvizícia pripadne manželovi preživšiemu*.“⁴⁴ Zákonný článok LXVII/1622 pripúšťal prezumpciu, že „*žena sa považovala za spolunadobúdateľku majetku, ak by boli jeho pôvod a okolnosti nadobudnutia sporné*.“

Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861 v § 13 zakotvili, že „*ustanovenia skorších uhorských zákonov o majetkoch nadobudnutých manželmi spolu za*

⁴³PLANK, K.: *Majetkovoprávne vzťahy v rodine*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry 1957, s.62.

⁴⁴LÁCLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis* [online]. Dostupné na internete : <https://www.sav.sk/journals/uploads/03021820Laclav%C3%ADkov%C3%A11%20%C5%A0vecov%C3%A11.pdf> [cit. 2023-05-06], s. 622.

*trvania manželstva ostávajú nezmenené.*⁴⁵ Z toho titulu bolo možné koakvizíciu uplatňovať medzi manželmi zo stavu mešťanov a poddaných a aj tým pripadalo právo tento inštitút vylúčiť prostredníctvom uzatvorenia manželskej zmluvy. Manželská zmluva upravovala majetkové pomery rozdielne oproti koakvizícii.

Ak manželský zväzok zanikol smrťou jedného z manželov alebo súdnym rozlúčením, vznikol každému z manželov nárok požadovať od druhej strany, *„aby vydala polovicu toho, čo jej prirástlo na majetku počas manželstva.“* Zo skutočného majetku manželov sa odrátali ako prvé všetky dlhy, a tak sa získal čistý majetok. Následne z čistého majetku bol odpočítaný zvláštny majetok. Zvláštnym majetkom sa rozumel majetok, ktorý mala nárokovájúca strana pri uzavretí manželstva a majetok, ktorý získala darom alebo dedičstvom za trvania manželského zväzku. Povinnosťou manželských strán bolo zvyšné majetkové predmety získané za trvania manželstva, za predpokladu, že je to fyzicky možné, rozdeliť medzi sebou. Nehnutelnosť, ktorú kúpili manželia počas trvania manželského zväzku sa taktiež považovala za koakvizičný majetok, aj keby kúpnu cenu uhradila iba jedna manželská strana. Tejto strane bolo potrebné odovzdať z celkového spoločného majetku *„zaplatenú kúpnu cenu titulom zvláštného imania.“*⁴⁶ Podľa zásadného rozhodnutia bývalej uhorskej kráľovskej kúrie sa koakvizícia vzťahovala iba na spoločne nadobudnutý majetok počas obdobia riadneho manželského spolunažívania. Všetok majetok, ktorý pribudol manželom po prerušení spolužitia manželov, sa nezahŕňal do deľby spolunadobudnutého majetku manželov.

Koakvizičný dlh alebo koakvizičná pohľadávka voči jednej z manželských strán sa v ničom nemenila ani keby jedna zo strán zomrela. Smrťou povinného alebo oprávneného prechádzal nesplnený záväzok, alebo pohľadávka na dedičov. Teda ak umrel manžel, priznávalo sa manželke právo požadovať, aby v pozostalostnom súpise bol zaznačený dlh do pasív. Dlhom sa rozumelo všetko, čo mal manžel manželke vydať z titulu koakvizície, teda polovica z toho, o čo sa manželom za trvania manželstva majetok rozrástol. Na druhej strane sa medzi aktíva v pozostalostnom inventári zapisovali koakvizičné pohľadávky voči prežívšej manželke, a to najmä v prípade, ak sa majetok manželov za trvania manželstva zväčšil. *„Ak si manželia koakvizičný majetok už za manželstva rozdelili, nemohlo to byť na ujmu veriteľom,*

⁴⁵GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá z Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 216 - 217.

⁴⁶FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín : HEURÉKA, 1998, s. 437.

*ktorí mali pohľadávky z doby pred rozdelením proti tej manželskej strane, z majetku ktorej rozdelené koakvizičné imanie pochádzalo.*⁴⁷

Právny inštitút koakvizície sa zachoval až do roku 1949 a plnil zabezpečovaciu funkciu, pretože zabezpečoval ekonomický prospech pre rodinu. Táto funkcia mala význam najmä v prípadoch pri zániku manželstva, kedy *„časť bývalého spoločného majetku, teda jedna polovica spolunadobudnutého majetku, sa pridelila samotnej žene alebo vdove.*⁴⁸

2.1.2 Vdovské dedenie ako kompenzácia uhorským šľachticom spolunadobúdanie majetku

Uhorský právny poriadok upravoval inštitút vdovského dedenia. Išlo o inštitút, ktorý sa používal výlučne len v šľachtickom stave. Aj napriek tomu, že v roku 1848 došlo k zrušeniu stavovského zriadenia a taktiež aj napriek tomu, že zákonom č. 61/1918 Zb. z. a n. boli zrušené šľachtické tituly, sa až do prijatia Občianskeho zákonníka v roku 1950 prihliadalo na postavenie bývalých šľachticov.

Šľachtické manželské páry mohli systém spolunadobudnutého majetku využiť iba v tom prípade, ak *„sa zmluvne dohodli na koakvizícii v manželskej zmluve a ak šľachtická bola spolunadobúdateľkou majetku a jej meno bolo uvedené v listine o nadobudnutí majetku.*⁴⁹ Prostredníctvom inštitútu manželských zmlúv im bolo umožnené dojednať sa aj na väčšom pomere ako jedna polovica.

Ako sme už vyššie spomínali v šľachtickom stave existovala účinná prezumpcia, že na majetok, ktorý získal počas existencie manželstva manžel, mal právny nárok iba on. Manželke naň a ani na polovicu z neho nevznikal za žiadnych okolností nárok, a teda každý z manželov mohol disponovať iba s vlastným majetkom. Vdovské dedenie *„predstavovalo osobitný inštitút*

⁴⁷FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín : HEURÉKA, 1998, s.439.

⁴⁸LÁCLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis* [online]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03021820Laclav%C3%ADkov%C3%A1%20%C5%A0vecov%C3%A1.pdf> [cit. 2023-06-06], s. 624.

⁴⁹LÁCLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis* [online]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03021820Laclav%C3%ADkov%C3%A1%20%C5%A0vecov%C3%A1.pdf> [cit. 2023-06-06], s. 623.

*šľachtického dedičského práva, ktorý šľachtickej vdove čiastočne kompenzoval neexistenciu koakvizície ako režimu spolunadobúdania majetku manželmi počas trvania manželstva.*⁵⁰

Predmet vdovského dedenia tvoril oblek zosnulého manžela, svadobný prsteň, záprah a kone, ktorých mohlo byť najviac päťdesiat. Ovdovelá manželka taktiež dedila aj „*jeden detský podiel z nadobudnutého hnutel'ného majetku.*“⁵¹ Šľachtická prezumpcia výlučného získavania majetku manželom mala za následok, že vdova pri dedení získala postavenie dieťaťa. To jej zabezpečilo, že zosnulým manželom získaný majetok sa rozdelil na toľko častí, koľko bolo zákonných detí, vrátane vdovského podielu patriaceho pozostalej manželke. Vojenská výzbroj bez deľby pripadla synovi alebo nedielnym príbuzným. Synom sa v tomto zmysle rozumela osoba, ktorá sa so svojim zosnulým otcom ešte nevyrovnala deľbou. V prípade ak by nebolo žiadnych nedielných príbuzných, celý hnutel'ný majetok po zosnulom manželovi prešiel na ovdovelú manželku.⁵²

2.2 Sociálne zabezpečenie prostredníctvom bratských pokladníc

V rámci rodiaceho sa samostatného odvetvia sociálneho zabezpečenia je potrebné k našej téme spomenúť aj systém bratských pokladníc. Vďaka recepcii práva bol do Československého právneho poriadku prenesený aj Obecný rakouský zákon horní, ktorý v § 210 zakotvil povinnosť pre majiteľov zriaďovať bratské pokladnice. Ich úlohou bolo v prípade potreby, podporovať banských robotníkov, pozostalé vdovy, ako aj siroty. Zákon v § 211 taktiež ukladal povinnosť, dozorcom a baníkom, vstúpiť do zaopatrovacích ústavov a platiť do nich vymerané príspevky.⁵³

Po prvej svetovej vojne bolo v Československu približne 18 000 vdov a 13 000 sirôt, ktoré boli odkázané na zaopatrovacie dávky. Tie v prípade vdov a sirôt po zosnulých baníkoch boli vyplácané práve zo spomínaných baníckych bratských pokladníc. Výška zaopatrovacieho príspevku závisela jednak od počtu členských rokov v bratskej pokladni, ako aj od toho, či išlo o vdovu so sirotami po zosnulom, alebo či išlo iba o sirotu bez oboch rodičov. V prípade ak by šlo o vdovu sa sirotami, dostávali by dve tretiny príplatku, ale ak by šlo o úplnú sirotu po zosnulých rodičoch, prináležala by jej jedna polovica príspevku. Podmienkou pre vyplácanie

⁵⁰GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá z Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 218.

⁵¹GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá z Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 219.

⁵²ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina : EUROKODEX, 2008.

⁵³KRIŽKO, B.: *Baňský zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Universum. 1931. s. 154.

príplatku bolo minimálne trojročné členstvo v bratskej pokladni, za ktoré bol vyplácaný príplatok v hodnote 200 K. Za každé ďalšie dva roky členstva v bratskej pokladnici sa hodnota vyplácanej dávky zvyšovala o 80 K. Teda napríklad baník, ktorý bol členom v bratskej pokladni jedenásť rokov, dostal príplatok v hodnote 520 K.⁵⁴

Zákonom č. 242/1923 Sb. boli všetky bratské pokladnice spojené do Revírnej bratskej pokladnice so sídlom v Bratislave a na základe zákona č. 221/1924 Sb. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby sa poistenie rozčlenilo na „*nemocenské úrazové, invalidné a penzijné, v rámci ktorých boli zahrnuté aj starobné, vdovské, ako aj sirotské poistenie.*“⁵⁵ Okrem iného zákon zakotvil inštitút odbytného, ktorý predstavoval jednorázové peňažné dávky vyplácané po zomrelom poistencovi pozostalým.

2.3 Starostlivosť o deti a mládež po vzniku Československa

Recepčná norma, respektíve zákon č. 11/1918 Sb. o zriadení samostatného štátu československého, sa vzťahovala aj na oblasť starostlivosti o deti a mládež. Z uhorského právneho poriadku boli prebraté najmä zákonné články XX/1877 o pomere rodičov k deťom, zákonný článok VIII/1901 o štátom riadenej starostlivosti o deti do sedem rokov a naň nadväzujúci zákon XXI/1901, v ktorom zákonodarca ukotvil právnu úpravu starostlivosti o deti od sedem do pätnásť rokov. Ich dôležitosť vnímame v tej rovine, že štát zaručoval a stal sa garantom ochrany práv poloosirelých alebo úplne osirelých detí, čo sa prejavilo aj v tom, že boli umiestňované do sirotincov, kde im bola poskytnutá potrebná starostlivosť.

Zákonným článkom XX/1877 o pomere rodičov k deťom, bola poskytnutá ochrana aj dieťaťu ešte nenarodenému, respektíve nasciturus, poukazoval na dôležitosť pôvodu detí, teda na to či sa jednalo o manželské, alebo o nemanželské deti a tiež dbal na zvýšenú ochranu osvojených detí. Zákonný článok taktiež definoval pojem otcovská moc a určoval rodičovské práva a povinnosti. Bližšie sme sa tejto problematike venovali a rozpracovali ju v bakalárskej práci s názvom: Status dieťaťa v uhorskom feudálnom práve.

⁵⁴Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918 -1920. Tisky. Tisk č. 1060: Návrh členů Národního shromáždění Rudolfa Laubeho, Freimana J. V., Al. Tučného a soudr., aby byly upraveny pensijní a zaopatřovací požitky horníků, vdov a sirotků. Dostupné na internete:https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1060_00.htm [cit. 2023-07-06].

⁵⁵VALKO, J.: Zákon č. 221/1924 Zb. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby. In *poistenie. sk* [online]. [2012-11-20]. Dostupné na internete: https://www.poistenie.sk/blog/zakon-c-2211924-zb-o-poistení-zamestnancov-pre-pripad-choroby-invalidity-staroby/?fbclid=IwAR2DDb7ydssEyPAAfx4-K8UryVf96o3OxaHqGlfQZZE-4tEzmNg1FA_Az3Q [cit. 2024-01-26].

Zákonný článok XX/1877 o pomere rodičov a deti takpovediac rátal s tým, že „rodina bola schopná a spôsobilá sama niesť povinnosti, ktoré jej pripadali v súvislosti so starostlivosťou o deti,“ a preto neboli potrebné pomocné kroky zo strany vlády. Avšak v prípade ak rodina nebola schopná čeliť povinnostiam, štát bol ochrancom práv dieťaťa, o čom svedčili aj zákonné články VIII/1901 o štátnych detských azyloch a XXI/1901 o starostlivosti o deti. V praxi to znamenalo, že do detských domovov boli umiestňované siroty, ako aj rodičmi opustené deti. Pod pojmom rodičmi opustené deti sa rozumeli také deti, ktoré „*poručenský súd na základe hlásenia zo strany obce a verejného poručníka vyhlásil za opustené*.“⁵⁶ Významnú úlohu pri poskytovaní starostlivosti mali obce, pretože práve tie hradili náklady spojené s umiestnením dieťaťa do zariadenia. V prípadoch ak by obec nemala dostatok financií, povinnosť uhradiť náklady prešla na štát.

Recepciou uhorských právnych noriem boli do právneho poriadku československého prenesené zásady pomoci a podpory patriacej deťom manželským, nemanželským, sirotám, polosirotám alebo rodičmi opusteným deťom. V praxi sa dostávala do popredia pestúnska starostlivosť a verejnú štruktúru starostlivosti o odkázané deti dodatočne doplnili dobročinné, charitatívne spolky, a či cirkvi. Dobový systém starostlivosti tvorili „*štátne a okresné detské domovy s dominanciou pestúnskej starostlivosti a sirotince spravované samosprávami, spolkami a cirkvami, ktoré poskytovali deťom ústavné zaopatrenie*.“⁵⁷

⁵⁶VICEN, J.: Postoj štátu k rodičovským právam a povinnostiam vo vzťahu k mládeži pri vzniku Slovenskej republiky (legislatívny rámec pri ústavnej starostlivosti). In *Acta historica Neosoliensia*, č. 12, 2009, s. 123.

⁵⁷KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 482.

3 VDOVY A SIROTY V SLOVENSKOM ŠTÁTE

Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. zakotvil, že „*manželstvo, rodina a materstvo mali byť pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.*“⁵⁸ Ustanovenie ústavy Slovenskej republiky jasne poukázalo na to, že rodina bola primárnou oblasťou, ktorej sa venovala pozornosť a taktiež bola považovaná za základnú bunku štátu a spoločnosti. Vzhľadom na tento fakt bolo potrebné prijímať také zákony, ktoré by pomohli naplniť myšlienku zvýšenej natality detí.

Rovnako sa týmto ustanovením stabilizovalo aj postavenie žien, matiek, ktorých primárnou úlohou bolo podľa ideológie razenou štátom, starať sa a vychovávať potomkov. Každoročným májovým dňom matiek politici skladali matkám poklonu, ba dokonca v máji 1943 samotný prezident Jozef Tiso, prijal delegáciu viacpočetných matiek. Za viacpočetnú matku sa považovala žena, ktorá porodila a vychovala aspoň desať detí, a preto to bola aj ocenená nasledovne znejúcim dekrétom: „*Hlinkova slovenská ľudová strana vďačí Vám za obetavosť a námahu, ktorou ste slovenskému národu vychovali počet detí.*“⁵⁹

Pod vplyvom pápežských encyklik, a to konkrétne pod vplyvom Encykliky Rerum novarum, sociálna politika Slovenského štátu upriamovala pozornosť na robotnícku triedu, pretože dovtedy bola táto skupina občanov zanedbávaná. Z toho dôvodu boli prijímané zákony, ktoré mali predovšetkým chrániť záujmy robotníkov a ich rodín.⁶⁰

Prívrženci Hlinkovej ľudovej strany sa snažili prostredníctvom prijímaných zákonov o rodinných prídavkoch robotníkov alebo prídavkoch na deti robotníkov motivovať k vyššej miere pôrodnosti. Robotníci, ktorí mali uzatvorené nemocenské poistenie pre prípad choroby, invalidity alebo staroby boli väčšinou živiteľmi rodiny, a preto mali povinnosť starať sa a zabezpečiť rodinných príslušníkov. Za týmto účelom bol poskytovaný rodinný prídavok tým, ktorí sa starali buď o svoju manželku, ktorá nebola schopná zárobku, alebo o deti. Zamestnané osoby, ktoré spadali do systému nemocenského poistenia mali nárok na prídavok na deti, ktorý

⁵⁸Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky zo dňa 21. júla 1939. Dostupné na internete: <http://www.nobilitas.sk/HTML%20Nobilitas/HU/HTML%20Nobilitas/Legislativa%20hu/01%20Alkotmany/1939185sk.pdf> [cit. 2023-10-09].

⁵⁹SZABÓ, M.: Za bojom proti interrupciám bol aj v minulosti skôr nacionalizmus a rodinná politika ako záujem o práva žien a detí. In *Dennikn* [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2569382/za-bojom-proti-interrupciam-bol-aj-v-minulosti-skor-nacionalizmus-a-rodinna-politika-ako-zaujem-o-prava-zien-a-deti/?ref=list> [cit. 2023-10-09].

⁶⁰KOŠČ, S.: Encyklika pápeža Leva XIII. Rureum Novarum. In *Konferencia biskupov Slovenska – Dokumenty pápežov.* [online] Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/rerum-novarum> [cit. 2023-10-10].

sa konkrétne týkal nezaopatrených detí,⁶¹ pričom robotnícka sociálna poisťovňa spravovala Fond rodinných prídavkov prostredníctvom, ktorého mala vyplácať prídavky. Do Fondu mali povinnosť prispievať zamestnávateľa, robotníci a štát. Zamestnávateľa mali prispievať percentuálnou čiastkou 2,25% zo stredného denného zárobku a v prípade zamestnancov percentuálna čiastka príspevku zo stredného denného zárobku predstavovala 2%. „*Konštrukcia prispievania do tohto fondu mala byť vybudovaná podľa existujúceho nemocenského poistenia, keďže systém rodinných prídavkov mal fungovať ako krátkodobé sociálne poistenie.*“⁶²

Paradoxom takýmto spôsobom vedenej prarodinnej politiky bolo to, že zväčšená pôrodnosť neznamenal len to, že živiteľmi rodín boli muži, ale znamenala aj to, že ženy boli povinné starať sa o deti a v konečnom dôsledku sa tým obmedzovali ich práva. Najradikálnejším zásahom do práv vydatých žien, konkrétne učiteliek, ako aj opatrovateliek, bol zákaz vykonávať ich povolanie.

3.1 Mimoriadny príspevok a príplatok ženatých

Obe tieto dávky boli poskytované zväčša vydatým alebo ženatým osobám. Právny výklad pod pojmom ženatý chápal aj osobu ovdovelú, rozvedenú alebo rozlúčených zamestnancov s podmienkou, že udržiavali spoločnú domácnosť aspoň s jedným dieťaťom, na ktoré sa vyplácalo výchovné.

Mimoriadny príspevok bola nezapočítateľná dávka, vyplácaná ženatým, ktorá bola zohľadnená aj pri vymeriavaní výslužného. Závisela jednak od osobného stavu osoby, ako aj od platových pomerov ženatého a odvíjala sa od nich. Ak ženatý v činnnej službe zarábala do 8.280 Ks, prislúchal mu mimoriadny príspevok v hodnote 5.220 Ks. Osoba, ktorá zarábala v rozmedzí od 8.280 Ks do 9.000 Ks, dostávala mimoriadny príspevok v sume 5.100 Ks. Na zárobok predstavujúci sumu od 9.000 Ks do 19.800 Ks, pripadal príspevok vo výške 4.500 Ks. Pri zamestnancovi so zárobkom väčším ako 19.800 Ks mimoriadny príspevok predstavoval 3.600 Ks. Vzhľadom na väčší počet číselných údajov sme vytvorili tabuľku pre jednoduchšiu a prehľadnejšiu orientáciu danej problematiky.⁶³

⁶¹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 398: Vládný návrh zákona o prídavkoch na deti robotníkov. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index04.htm> [cit. 2023-09-10].

⁶²MALATINSKÝ, M.: Legislatívne aspekty populačnej politiky Slovenského štátu (1939-1945). In *karolinum.cz* [online] Dostupné na internete: https://karolinum.cz/data/clanek/2706/PHS_2_2015_06_Malatinsky.pdf [cit. 2023-10-08].

⁶³Pozri. vládný návrh zákona o dočasnej úprave platov štátnych zamestnancov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete:

Mimoriadny príspevok osôb v činnnej službe	
Zárobkové pomery vydatých/ženatých	Výška mimoriadneho príspevku
Do 8.280 Ks	5.220 Ks
Od 8.280 Ks do 9.000 Ks	5.100 Ks
Od 9.000 Ks do 19.800 Ks	4.500 Ks
Viac ako 19.8000 Ks	3.600 Ks

(Tabuľka č. 5 – Mimoriadny príspevok osôb v činnnej službe)

Pomer pracovnej doby neplne zamestnaných k pomeru pracovnej doby plne zamestnaných osôb bol základným ukazovateľom pri výpočte výšky mimoriadneho príspevku u neplne zamestnaných. Sumu mimoriadneho príspevku určoval rezortný minister po dohode s Ministerstvom financií. Príspevok bol vyplácaný spolu so služobným platom.

V prípade ak súčet služobného platu a mimoriadneho príspevku po vykonaní zákonných zrážok nepredstavoval pri jednotlivých služobných skupinách sumy uvedené v tabuľke, tak ženatým, resp. ovdovelým prináležala dávka nazývaná príplatok ženatých. Tento nezapočítateľný príplatok sa vyplácal v takej hodnote, ktorá chýbala do konečnej sumy zamestnancov v jednotlivých služobných triedach.⁶⁴

Konečná hodnota (súčet služobného platu a mimoriadneho príspevku)	
I. služobná trieda	21.600 Ks
II. služobná trieda	18.000 Ks
III. a IV. služobná trieda	14.400 Ks
Ostatní zamestnanci	12.000 Ks

(Tabuľka č. 6 – Výpočet konečnej hodnoty)

https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=342&fileName=T0303_00.pdf&ext=pdf [cit. 2023-10-09].

⁶⁴Pozri vládny návrh zákona o dočasnej úprave plátov štátnych zamestnancov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=342&fileName=T0303_00.pdf&ext=pdf [cit. 2023-10-09].

Na mimoriadny príspevok ani na príplatok ženatých sa nevzťahovali zrážky, tak ako to bolo pri pozostalostných platoch a tieto dávky boli vyňaté spod exekúcie. Okrem mimoriadneho príspevku a príplatku ženatých, čerstvo ženatí, zamestnanci, ktorí odpracovali nepretržite aspoň dva roky v činnnej službe, mohli v lehote jedného mesiaca odo dňa uzatvorenia manželstva podať žiadosť služobnému úradu, ktorý im mohol, po odsúhlasení Ministerstvom financií, poskytnúť bezúročný preddavok. Účelom preddavku malo byť uhradenie výdavkov spojených so založením spoločnej domácnosti. Maximálna výška preddavku predstavovala sumu 10.000 Ks a podmienky na jeho vyplácanie stanovovalo Ministerstvo financií.⁶⁵

3.2 Vdovské dôchodky

V rámci starostlivosti o vojnových poškodenecov boli pozostalým po mŕtvych, ako aj po nezvestných osobách, vyplácané vdovské dôchodky, pričom ich ročná hodnota bola 1.200 Ks. Výška vdovských dôchodkov mohla byť zvýšená, a to v prípade ak bola vdova „50 až 84 % práce neschopná,“⁶⁶ pričom vychovávala minimálne dve nezaopatrené deti, ktoré nedovŕšili vekovú hranicu šestnásteho roku veku. Zvýšený vdovský dôchodok v tomto prípade predstavoval ročnú sumu 1.800 Ks. Zákonná úprava umožnila poskytnúť zvýšené vdovské dôchodky spolu s ročným príplatkom predstavujúcim 360 Ks tým ovdovelým ženám, ktoré až na 85 % neboli schopné vykonávať prácu, pričom sa starali a vychovávali aspoň tri nezaopatrené deti, ktoré neprekročili štrnásť rok veku.

Vdovám po invalidoch vznikala nárok na pozostalostnú dávku iba v tom prípade, ak ich manželský zväzok trval dlhšie ako jeden rok „a ak rok bezprostredne pred smrťou invalida žila s ním v spoločnej domácnosti.“⁶⁷ Avšak vdovský dôchodok mohol byť priznaný aj vdovám, ktoré bez vlastného zavinenia nežili s invalidom v spoločnej domácnosti.

Považujeme za potrebné poukázať na rozdielnu právnu úpravu problematiky týkajúcej sa vdovských dôchodkov v povojnovej Československej republike, keby bolo možné priznať

⁶⁵Pozri vládný návrh zákona o dočasnej úprave platov štátnych zamestnancov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=342&fileName=T0303_00.pdf&ext=pdf [cit. 2023-10-09].

⁶⁶Pozri § 136 ods. 2 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-16].

⁶⁷Pozri § 138 ods. 1 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-16].

pozostalostnú dávku aj nezosobášeným osobám. Na druhej strane právna úprava Slovenského štátu zakotvila, že vdovské dôchodky podľa § 138 ods. 2 zákona č. 80/1943 Sl. z. neboli priznávané rozlúčeným alebo rozvedeným manželkám a družkám. Avšak v niektorých prípadoch mohla byť urobená výnimka, na ktorú bola potrebná dohoda medzi Ministerstvom spravodlivosti a Ministerstvom financií.

3.2.1 Drahotný prídavok

Dňom 21. júna 1941 vstúpil Slovenský štát do brannej pohotovosti, čo sa odrazilo aj na výške drahotných prídavkov. Medzivojnové obdobie zapríčinilo vysoký nárast cien, a preto bolo potrebné zvýšiť platy zamestnancov prostredníctvom drahotných prídavkov alebo prídavkov na nákupy. Na to, aby došlo k zvýšeniu platov musela byť splnená podmienka, že zamestnanec musel byť dôchodkovo poistený. Snem Slovenskej republiky prijal zákon č. 129/1942 Sl. z. o drahotnom prídavku, ktorým sa upravoval peňažný príspevok v závislosti od druhu vykonávanej práce, ako aj od osobného statusu zamestnanca.

Drahotné prídavky pripadajúce štátnym zamestnancom, ktorí sa považovali za ženatých, teda aj ovdovelým osobám, bol vyplácaný ročný prídavok v hodnote 2.400 Ks. Ten sa ešte zvýšil v prípade, ak by zamestnanec žil v jednej domácnosti s nezaopatrenými deťmi. V prípade ovdovelých štátnych zamestnancov sa drahotný prídavok v hodnote 400 Ks vyplácal iba „*na druhé a každé ďalšie nezaopatrené dieťa*.“⁶⁸

Ovdovelí vyučujúci ručných prác, náboženstva alebo vyučujúcim s pôsobiskom na obecnej škole sa považovali za neplne zamestnaných, ale aj napriek tomu mali nárok na drahotný prídavok, ktorý závisel od pomeru ich pracovnej doby k pracovnej dobe plne zamestnaných. Výšku hodnoty pomeru určoval rezortný minister po dohode s ministrom financií.⁶⁹

V prípade duchovných predstaviteľov sa drahotný prídavok vyplácal iba ako doplnok ku kongruu. Kongrua bol „*najnižší štátom garantovaný príjem (existenčné minimum) duchovného v štátoch právne registrujúcich cirkvi a náboženské spoločnosti*.“⁷⁰ Podľa zákona

⁶⁸Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 570: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o zmene niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych.. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index06.htm> [cit. 2023-10-16].

⁶⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 570: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o zmene niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych.. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index06.htm> [cit. 2023-10-16].

⁷⁰Kongrua [online]. In *Encyclopaedia Beliana*. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kongrua> [cit. 2023-10-16].

č. 122/1926 Sb. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných, kongrua predstavovala ročnú čiastku 15.900 Kčs, ktorá sa zvyšovala za každé tri roky služby o 1.728 Kčs, avšak maximálne mohla byť zvýšená desaťkrát. Doplňkový drahotný prídavok v prípade ovdovelých duchovných bol 1.200 Ks ročne a mohol byť ešte aj zvýšený o 200 Ks ročne na každé nezaopatrené dieťa.⁷¹

Niekedy sa stávali prípady, že jedna osoba mala nárok na viac drahotných prídavkov, ale v praxi sa uplatňovalo pravidlo, že sa drahotný prídavok vyplácal iba z jedného titulu, a to konkrétne z toho, ktorý bol priaznivejší pre poberateľa. Napríklad stret titulov na drahotný prídavok nastával ak vdova bola poberateľkou vdovského dôchodku a zároveň poberala aj zaopatrovací plat. Vtedy bolo nutné pozrieť sa na zákonom stanovené výšky drahotných prídavkov.⁷² Napríklad z titulu vdovského dôchodku pre vdovu drahotný príspevok predstavoval 900 Ks ročne a z titulu, že bola požívateľkou zaopatrovacieho platu by jej vyšiel drahotný prídavok v sume 600 Ks ročne. Na konci dňa vdove dostala ročný drahotný prídavok v hodnote 900 Ks, keďže pre ňu bol výhodnejší.

Zákonom č. 102/1943 Sl. z. o drahotnom prídavku pre penzistov a zmene niektorých ustanovení úsporných opatreniach personálnych, platového zákona a zákona o úprave služobného pomeru vydatých štátnych zamestnankýň, došlo k zvýšeniu drahotného prídavku požívateľov výsluhového dôchodku o 1.200 Ks ročne. V prípade vdovskej penzie sa prídavok zvýšil o 900 Ks na rok a poberateľom zaopatrovacích platov stúpol ročne o 600 Ks.⁷³

Druhou zmenou, ktorú priniesol zákon č. 102/1943 Sl. z. bolo ustanovenie, ktoré sa týkalo počtu titulov na vyplácanie drahotných prídavkov. Teda ak mala osoba nárok na vdovský plat a zároveň aj na zaopatrovací plat, vyplácal sa v plnej výške najvyšší z platov a ostatné sa znížili o polovicu. Napríklad ak vdova mala vyšší vdovský plat, vyplatil sa jej v plnej výške a plus k vdovskému platu jej bol v polovičnej sume vyplatený aj zaopatrovací plat.

⁷¹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 570: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o zmene niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index06.htm> [cit. 2023-10-18].

⁷²Společná česko – slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 570: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o zmene niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index06.htm> [cit. 2023-10-18].

⁷³Pozri zákon č. 102/1943 Sl. z. o drahotnom prídavku pre penzistov a zmene niektorých ustanovení úsporných opatreniach personálnych, platového zákona a zákona o úprave služobného pomeru vydatých štátnych zamestnankýň. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10709/0/2/zakon-c-102-1943-slz-o-drahotnom-pridavku-pre-penzistov-a-o-zmene-niektorych-ustanoveni-o-uspornych-opatreniach-personalnych-platoveho-zakona-a-zakona-o-uprave-sluzobneho-pomeru-vydatych-satnych-zamestnankyn> [cit. 2023-10-20].

Platy aktívnych štátnych zamestnancov, ako aj platy penzistov boli znovu upravené zákonom č. 139/1943 Sl. z. o všeobecnom drahotnom prídavku. Vzhľadom na stále neutíchajúcu vojnu a vzrastajúce ceny sa vláda rozhodla, že drahotné prídavky zvýši až o 150%, teda konkrétne o 1.350 Ks ročne. Jednorazovou vianočnou výpomocou výbory chceli na každé nezaopatrené dieťa poskytnúť 200 Ks pod podmienkou, že sa na neho vypláca výchovné.

3.2.2 Štvrtročná drahotná výpomoc

Je pravdou, že nie všetci občania dostávali drahotný prídavok v rovnakej výške. Napríklad odoveli zamestnanci štátnych banských a hutníckych závodov podľa vládneho nariadenia č. 242/1942 Sl. z., ktorým sa upravovali odpočívne a zaopatrovacie platy štátnych baníkov, mali nárok na drahotný prídavok v priemere 220 Ks mesačne. Prídavky im neboli upravované tak ako štátnym zamestnancom alebo robotníkom či robotníckam Tabakovej rezárne, ale iba občasnými výpomocami. Išlo napríklad o drahotnú výpomoc, pri ktorej sa o 100 Ks zvýšil drahotný prídavok na každé dieťa, na ktoré bol poskytovaný „*vychovávaci príplatok podľa platných predpisov alebo dobrovoľný vychovávaci príplatok v zmysle uznesenia Správneho sboru štátnych banských a hutníckych závodov zo dňa 27. októbra 1943.*“⁷⁴ Preto Slovenská národná rada prijala nariadenie o zavedení štvrtročnej drahotnej výpomoci, ktorá bola poberateľom vdovských dôchodkov vyplácaná v sume 200 Ks. Za mesiace splatnosti boli považované: marec, jún, september a december. Taktiež túto štvrtročnú drahotnú výpomoc bolo možné zvýšiť sumou 100 Ks na každé dieťa, na ktoré bol vyplácaný vychovávaci príplatok. Vylúčenými osobami z tejto výpomoci boli osoby, ktoré boli poberateľmi drahotných prídavkov zo štátnej pokladnice, teda štátni zamestnanci a robotníci Tabakovej rezárne, a to aj napriek tomu, že by boli vdovami po zosnulých baníkoch.⁷⁵

Zákom č. 40/1941 Sl. z. o dočasnej úprave platov štátnych zamestnancov bolo zabezpečené, že drahotné prídavky sa poskytovali v plnej výške, teda nepodliehali žiadnym zrážkam, aby plnili účel sociálnej pomoci.⁷⁶

⁷⁴Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1944. Stenoprotokoly. 11. schůze. Piatok 6. října 1944: Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 6. októbra 1944 o drahotných výpomociach pre provizionistov štátnych banských a hutníckych závodov. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1944snr/stenprot/011schuz/index.htm> [cit. 2023-10-19].

⁷⁵Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1944. Stenoprotokoly. 11. schůze. Piatok 6. října 1944: Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 6. októbra 1944 o drahotných výpomociach pre provizionistov štátnych banských a hutníckych závodov. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1944snr/stenprot/011schuz/index.htm> [cit. 2023-10-19].

⁷⁶Společná česko-slovenská digitální knihovna. Snem Slovenskej republiky 1939-1943. Tisky. Tisk č. 617: Vládny návrh zákona o nezapočítateľnosti drahotných prídavkov, vyplácaných počas brannej pohotovosti štátu niektorým

3.2.3 Jednorázová vianočná drahotná výpomoc

V období od 15. decembra 1942 do 31. decembra 1943 platil zákon o drahotnom prídavku a jednorázovej vianočnej drahotnej výpomoci. Druhý diel spomínaného zákona bol zameraný na jednorázovú vianočnú výpomoc. Výpomoc mala byť poskytovaná „*učiteľom, profesorom diecezálnych teologických učilišť, neštátnym profesorom stredných a odborných škôl a učiteľských akadémií, duchovným, ktorí poberali od štátu doplnok kongruy a štátnym zamestnancom na individuálnu zmluvu vo vyšších službách.*“⁷⁷

Suma výpomoci bola závislá od niekoľkých podmienok, ako napríklad od statusu zamestnanca, teda od toho či išlo o ženatých zamestnancov, alebo o ostatných zamestnancov, alebo dĺžky pracovného pomeru zamestnanca. Jednorázová vianočná drahotná výpomoc v hodnote 1.200 Ks bola poskytnutá ženatým zamestnancom, za ktorých sa považovali aj ovdovelí zamestnanci a v prípade ostatných zamestnancov výpomocou bola suma 900 Ks. Drahotnú výpomoc bolo možné ešte zvýšiť, a to sumou 100 Ks na každé nezaopatrované dieťa, na ktoré sa vyplácalo výchovné. Dĺžka pracovného pomeru zamestnanca mala veľký vplyv na to, či zamestnancovi bola vyplatená jednorázová vianočná drahotná výpomoc v plnej výške alebo mu bola vyplatená iba jej pomerná časť, ako tomu bolo napríklad pri zamestnancoch, ktorí neboli v štátnej službe zamestnaní dlhšie ako rok.⁷⁸

Jednorázová vianočná drahotná výpomoc bola dokonca poskytovaná aj penzistom, ktorí boli povinní „*počas brannej pohotovosti štátu na vyzvanie konať službu, ktorá im bola prikázaná primerane na schopnosti penzistov,*“⁷⁹ na základe nariadenia s mocou zákona č. 13/1942 Sl. z. o pracovnej povinnosti penzistov.

3.3 Starostlivosť o osirelé deti v Slovenskom štáte

V novovzniknutom Slovenskom štáte zákonodarná úprava ochrany detí a mládeže ostala zachovaná a stála na rovnakých pilieroch ako počas prvej Československej republiky.

súkromným zamestnancom vo vyšších službách, do penzijného základu. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index07.htm> [cit. 2023-10-19].

⁷⁷Spoločná česko-slovenská digitálna knižnica. Snem Slovenskej republiky 1939-1943. Tisky. Tisk č 664: Vládny návrh zákona o drahotnom prídavku a o jednorázovej vianočnej drahotnej výpomoci štátnym zamestnancom. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index07.htm> [cit. 2023-10-18].

⁷⁸Spoločná česko-slovenská digitálna knižnica. Snem Slovenskej republiky 1939-1943. Tisky. Tisk č 664: Vládny návrh zákona o drahotnom prídavku a o jednorázovej vianočnej drahotnej výpomoci štátnym zamestnancom. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index07.htm> [cit. 2023-10-18].

⁷⁹Nariadenie s mocou zákona č. 13/1942 Sl. z. o pracovnej povinnosti penzistov. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/9872/0/2/nariadenie-s-mocou-zakona-c-13-1942-slz-o-pracovnej-povinnosti-penzistov/nariadenie-s-mocou-zakona-c-13-1942-slz-o-pracovnej-povinnosti-penzistov> [cit. 2023-10-18].

Najdôležitejšími inštitútmi boli „*úrady okresnej starostlivosti o mládež a ich strešný orgán*“, ale pod vplyvom štátnej moci bolo niekoľko spolkov venujúcich sa oblasti ochrany detí a mládeže zrušených pod zámienkou, že boli „*potrebám národa nežičlivé*.“

Avšak aj napriek tomu niektoré spolky a inštitúcie ostali zachované, ale museli byť po vzniku Slovenského štátu podriadené „*Sociálnemu ústavu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany*“, ktorý mal rozsiahlu pôsobnosť pri zadávaní cieľov a výkone správy spomínaných inštitúcií. Pod tlakom novej ideológie sa starostlivosť o deti stala politickou témou, ktorej hlavnými cieľmi bolo „*poskytnúť deťom v núdzi obživu, výchovu, vzdelanie a prípravu národného dorastu*.“⁸⁰ Dôsledkom spolitizovania témy starostlivosti o deti boli zavedené, prídavky na deti robotníkov, ako aj dávka výchovného, ktorá sa rozšírila na každé dieťa.

Pravdou je ale však aj to, že nová ideológia spôsobila, že niekoľko tisíc detí bolo diskriminovaných kvôli svojmu rasovému pôvodu, ako aj kvôli vierovyznaniu. Diskriminácia sa prejavila okrem iného aj v tom, že spomínané deti nemali nárok na poskytovanú pomoc.

3.3.1 Sirotský dôchodok

Sociálne zabezpečenie osirelým deťom garantovalo vyplácanie sirotských dôchodkov, ktorých ročná hodnota bola 720 Ks. Pozostalostná dávka patriaca deťom mohla byť aj zvýšená a vyplácaná v ročnej sume 1.080 Ks, a to vtedy ak ich matka „*opustila a nestarala sa o ich výživu alebo umrela*.“⁸¹

Nárok na sirotský dôchodok vznikal podľa § 140 ods. 3 zákona č. 80/1943 Sl. z. všetkým deťom po „*vojenských osobách zo stavu mužstva alebo občianskych osobách, ktoré padli v boji alebo po vojenských invalidoch, ako aj po vojenských invalidoch uznaných Štátnym úradom pre vojenských poškodenecov naposledy pred smrťou aspoň 50 % práce neschopných*“,“⁸² a to až do dosiahnutia osemnásteho rok veku.

⁸⁰KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: „*Zabrániť bahnu morálneho rozkladu*“ *Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 482.

⁸¹Pozri § 140 ods. 2 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-18].

⁸²Pozri § 129 ods. 1 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-18].

Deťom nemanželského pôvodu mohol byť sirotsky dôchodok poskytnutý len vtedy, ak otcovstvo osoby, od ktorej sa nárok odvodzoval, bolo jasne preukázané „*verejnoprávnou listinou alebo rozhodnutím súdu*.“⁸³ V prípade ak by otcovstvo nebolo preukázané, nevznikal nárok na sirotsky dôchodok. Rovnako sa sirotsky dôchodok nepriznával ani tým osirelým deťom, ktoré boli zárobkovo činné a na nikoho neboli odkázané výživou.

Duševne a telesne chorým sirotám bola predĺžená doba poskytovania zaopatrovacej dávky, a to až do dosiahnutia dvadsiateho štvrtého roku veku. Na povolenie predĺženia tejto doby bola potrebná predchádzajúca dohoda Ministerstva spravodlivosti a Ministerstva financií. Sirotské dôchodky patriace deťom, ktoré boli umiestnené v sirotincoch alebo ústavoch boli vyplácané priamo zariadenia, ktoré sa o osirelé deti starali.⁸⁴

⁸³Pozri § 140 ods. 4 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-18].

⁸⁴Pozri § 140 zákona č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-18].

4 ZABEZPEČENIE VDOV A SIRÔT PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE DO ROKU 1955

Po konci druhej svetovej vojny nebolo mesta a dediny, v ktorej by po padlých vojakoch nezostali nezaopatrené vdovy, ako aj siroty potrebujúce výchovu.⁸⁵ Preto bol po konci vojny obnovený lístkový systém, ktorý bol po prvýkrát zavedený ešte počas trvania Protektorátu Čechy a Morava na základe vyhlášky vlády. Najprv boli vydávané lístky iba na potraviny, ku ktorým sa neskôr pridali lístky na textil a obuv, ba dokonca aj lístky na domácnosť. Obdobie, na ktoré sa lístky vydávali bolo obvykle štyri týždne a boli diferencované podľa skupín obyvateľstva. Výška a hodnota prídeltu závisela od toho, či lístok dostalo dieťa, dospelý človek, alebo dôchodca.⁸⁶

Lístkový systém bol zrušený dňa 1. júna 1953, kedy bola zavedená menová reforma, ktorá mala na svedomí výmenu peňazí v pomere 5:1 za malú finančnú hotovosť a 50:1 za veľké finančné vklady.⁸⁷ Zmeny vyplývajúce z reformy pociťovali všetci občania Československa, o čom svedčí aj rozhovor pre Pamäť národa s Mgr. Karelom Mrázom, ktorý uviedol, že aj jeho ovdovelá matka „prišla o desať tisíc zo životnej poistky po zosnulom“⁸⁸ v dôsledku menovej reformy.

Štát sa o ovdovelé osoby po padlých v boji snažil postarať aj prostredníctvom sociálnych dôchodkov alebo prípadne príplatkov. V slovenskej časti obnovenej republiky bolo úlohou Povereníctva pre sociálnu starostlivosť zriadiť „Fond pre poskytovanie pomoci účastníkom a obetiam bojov za slobodu a pozostalým po nich.“ Zo štátneho fondu mali byť vyplácané rôzne finančné dávky, ako napríklad podpory alebo pôžičky „účastníkom národného odboja, obetiam fašistického teroru a ich pozostalým.“⁸⁹

Člen Slovenskej národnej rady major Viliam Žingor v rozprave ako podporný argument, ktorým zdôrazňoval dôležitosť zriadenia štátneho fondu uviedol, že aj napriek vydanému

⁸⁵Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 19. schůze. Úterý 16. července 1946 Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/019schuz/s019007.htm> [cit. 2023-10-19].

⁸⁶ŠIMEČKA, M. M. - POSCH M. - BOHUŠ M.: *Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945*. Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2020.

⁸⁷RŮŽIČKA, D.: Přídělový systém. In *totalita* [online]. Dostupné na internete: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php [cit. 2023-11-01].

⁸⁸VANDOVÁ, J.: Mgr. Karel Mráz. In *Paměť národa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/mraz-karel-20221007> [cit. 2023-11-01].

⁸⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 16. schůze. Úterý 26. února 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/016schuz/s016004.htm> [cit. 2023-10-19].

nariadeniu o podporách pre vdovy a siroty, neboli podpory riadne vybavené. Uviedol aj konkrétny príklad z obce Sklabinej v Turci, z ktorej mu prišla sťažnosť podpísaná dvadsiatimi dvoma vdovami, ktoré majora upozornili na fakt, že od septembra im nebola vyplatená žiadna pomoc. Po preskúmaní veci zistil, že išlo o chybu úradníkov, ktorí boli nezodpovední, a preto týmto vdovám nebola vyplatená od septembra dávka, na ktorú mali zákonný nárok. Aby sa predchádzalo ďalším nepríjemným situáciám mal byť zriadený spomínaný Fond, aby v nutných prípadoch vdova nebola odkázaná sama na seba, ale aby jej bola okamžite aspoň na mesiac poskytnutá podpora.

Nastávali aj také situácie, kedy ovdovelí po mŕtvych alebo nezvestných vojakoch, ktorí spĺňali podmienky a mali nárok na dôchodok v zmysle penzijného zákona, dostávali nízke dávky alebo im nebol dôchodok poskytnutý z toho titulu, že „*čakacia lehota na dokázanie nezvestnosti bola dlhá*.“⁹⁰ Lehotu bolo potrebné znížiť, čo uviedol aj člen Slovenskej národnej rady pán Gáj, a to konkrétne na šesť mesiacov podľa vzoru Českej republiky. Na Slovensku platil obežník o uznesení Sboru povereníkov zo dňa 23. júla 1945, na základe ktorého malo byť úradom pre vojnových poškodencov vdovám poskytnuté tzv. zálohové a núdzové v hodnote 600 korún mesačne a na dieťa 150 korún mesačne. Táto dávka mala mať charakter mimoriadnej podpory.

Z dobovej tlače sme sa dozvedeli, že stav vyplácania mimoriadnej podpory sa usiloval zistiť istý poslanec Blaško, ktorý šiel na Povereníctvo sociálnej starostlivosti a žiadal správu o tom, koľko dávok mimoriadnej podpory pre vdovy po padlých alebo nezvestných bolo vybavených. Minister sociálnej starostlivosti uviedol, že Povereníctvo sociálnej starostlivosti vedie evidenciu, z ktorej bolo zrejmé, že 9 465 žiadostí už bolo vybavených. Na vybavenie a vyplatenie dávky vtedy čakalo 308 žiadateľov.⁹¹

4.1 Vdovský a vdovecký dôchodok

Zákonom č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškodené a obeť války a fašistické persekcie, boli odškodňované vojnou zastihnuté osoby zaopatrovacími dávkami. Zákonom stanovená výška vdovského alebo vdoveckého dôchodku bola 600 Kčs za mesiac.

⁹⁰Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly.16. schůze. Úterý 26. února 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/016schuz/s016004.htm> [cit. 2023-10-19].

⁹¹Dôchodky pozostalým po Slovákoch v maďarskej armáde. In *Demokrat, orgán demokratickej strany*. roč. IV.-č. 19. Košice, piatok 23. jan. 1948. s. 1. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/106996/view?search=vdova&page=1&p=separate&tool=search&view=2385,485,1240,458> [cit. 2023-10-19].

Výška vdovského dôchodku závisela od toho, či manželka žila v spoločnej domácnosti, alebo nie. Ak manželka nežila so zosnulým mužom v čase jeho úmrtia, vdovský dôchodok nemal byť vyšší ako suma, ktorou bol nebohý povinný prispievať na jej výchovu. Dôchodok nepatril ani vdove, ktorá sa vydala za zosnulého, napríklad po skončení jeho činnosti v partizánskych jednotkách a ich spoločný manželský zväzok netrval aspoň desať rokov. Avšak v niektorých prípadoch mohlo Ministerstvo sociálnej starostlivosti výnimočne priznať zaopatrovacie pôžitky.⁹²

V prípade zosnulého, ktorý bol rozvedený a uzavrel nové manželstvo sa vdovské a všetky zaopatrovacie pôžitky delili medzi vdovu a prvú manželku zosnulého na základe pomeru, ktorý závisel od počtu rokov trvania manželstva so zosnulým. Aj vtedy ak bol zosnulý rozvedený a do smrti žiadne ďalšie manželstvo neuzavrel, nárok na zaopatrovacie dávky mala exmanželka zosnulého, ktorá mala zároveň právo aj na výživné. Nárok na vdovský dôchodok mala aj družka, a to v prípade ak zosnulý nikdy neuzavrel manželstvo a s družkou žil v spoločnej domácnosti minimálne rok.

Nárok na vdovecký dôchodok vdovcovi, ktorému zomrela manželka alebo bola nezvestná, schvaľovalo Ministerstvo sociálnej starostlivosti po dohode s Ministerstvom financií. Vdovcovi bolo možné priznať výšku vdoveckého dôchodku porovnateľnú s vdovským dôchodkom vtedy, ak bola obmedzená a zároveň znížená jeho zárobková činnosť.⁹³

Na základe § 1 a § 2 zákona č. 117/1947 Sb. o jednorázových mimořádných přídavcích k důchodům z veřejnoprávního sociálního pojištění pro rok 1946, sa v roku 1946 poskytovali jednorázové prídavky k vdovskému a vdoveckému dôchodku, ktoré predstavovali sumu 400 Kčs. K dôchodku sirotskému, rodičovskému a pozostalostnému (iných osôb) bol vyplácaný mimoriadny príspevok v hodnote 200 Kčs.⁹⁴ Na výšku pozostalostnej dávky bolo možné pôsobiť aj na základe zákona č. 255/1946 o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

⁹²Pozri zákon č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické persekuce. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1946-164> [cit. 2023-11-01].

⁹³Pozri zákon č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické persekuce. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1946-164> [cit. 2023-11-01].

⁹⁴Pozri zákon ze dne 11. července 1947 o jednorázových mimořádných přídavcích k důchodům z veřejnoprávního sociálního pojištění pro rok 1946. Prevzaté z: Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Ročník 1947, čiastka 53, vydána dne 7. července 1947.

4.1.1 Zvyšovací príplatok

Vdovský dôchodok mohol byť aj zvýšený zvyšovacím príplatkom k vdovskému dôchodku. Podmienkou na zvýšenie bolo, aby zosnulý napríklad:

- V období od 1. marca 1921 do 20. mája 1938 vykonával vojenskú službu v československej armáde.
- Vykonával vojenskú službu v československej armáde po 31. decembri 1945.
- Vykonával vojenskú službu v československej armáde, vojnovými a osobnými úkonmi v prospech armády, vykonával službu obrany štátu v čase po 20. máji 1938 do 31. decembra 1945.
- Vykonával službu v spojeneckej armáde, vojnovými a osobnými úkonmi v prospech armády v období od 15. marca 1939 do 31. decembra 1945.
- Bol činným v partizánskych jednotkách.
- Bol súčasťou na ozbrojenom povstaní českého a slovenského národa.

V týchto prípadoch, ako aj ďalších podľa § 2 ods. 1 písm. b) až písm. ch) a n) zákona č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškodené a obeť války a fašistické persekcie, patril k vdovskému dôchodku zvyšovací príplatok v hodnote 400 Kčs mesačne. Za určitých okolností bol zvyšovací príplatok priznaný aj vdovám po invalidoch, ktorí boli považovaní za úplných slepcov a k slepote prišli pri výkone služby podľa § 2 ods. 1 spomínaného zákona.

Okresný úrad starostlivosti o mládež alebo poručenský súd mal právo odňať vdovský alebo vdovecký dôchodok, a to v prípade ak by oprávnená osoba zanedbávala povinnú výživu a starostlivosť o maloleté dieťa. Právo na odňatie zaopatrovacej dávky mal aj Štátny úrad pre vojnových poškodených so súhlasom miestneho národného výboru, a to v prípade ak sa dozvedeli, že pozostalí (vdova alebo vdovec) sa spoliehajú iba na vdovský či vdovecký dôchodok a inak sa vyhýbajú práci aj napriek tomu, že nemajú zdravotné ťažkosti a nepatrili do skupiny práceneschopných.⁹⁵

Vdovský dôchodok okolo roku 1958 nebolo až také jednoduché získať. Pani Irena Truplová, rod. Parfenjuková rozpovedala príbeh svojej rodiny pre Pamäť národa, prostredníctvom ktorého sa odkryli príbehy 20. storočia. Matka pani Ireny dostávala od štátu malý vdovský dôchodok. Bolo to spôsobené tým, že československé úrady od nej vyžadovali

⁹⁵Zákon č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškodené a obeť války a fašistické persekcie. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1946-164> [cit. 2023-11-01].

úmrtný list jej manžela, ale problém bol v tom, že zosnulého vo väzení v Lucku zastrelili a nikomu nevydali úmrtný list. Napokon vdovu s deťmi poslali do väzenia v Lucku, aby vybavila a doniesla spomínaný úmrtný list, na základe ktorého jej bol vyplácaný vdovský dôchodok v plnej výške.⁹⁶

4.1.2 Bezplatný prídelenie majetku a pôdy vdovám

Vysídľovanie maďarských a nemeckých občanov z povojnového územia Československa predchádzalo bezplatnému prídeleniu pôdy vdovám. Odsuny občanov na základe ich pôvodu mali byť chápané ako pomsta za zločiny spáchané v druhej svetovej vojne. Cieľom Československa bolo etnicky vyčistiť štátne územie, a preto bola prijatá aj Dohoda uzavretá medzi Československou republikou a Maďarskom o výmene obyvateľstva.⁹⁷ Pod vplyvom predchádzajúcich udalostí zákonodarca prijal nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Zb.

Na základe nariadenia Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Zb. o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľom slovenského národa, sa zakotvilo ustanovenie, že možno na návrh Povereníctva Národnej rady pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu pôdu prideliť do výmery 50 ha osobám, ktoré sa vyznamenali a zaslúžili v národno-oslobodzovacom boji, najmä vojakom a partizánom, ich rodinným príslušníkom a pozostalým, ako aj roľníkom. Dôležitým detailom bolo, že v prípade vdov a sirôt sa pôda, ako aj majetok pridelovali bezplatne.⁹⁸ Za týmto ustanovením stáli hlavne morálne dôvody a malo slúžiť ako nejaký druh kompenzácie za stratu životných partnerov, manželov a otcov.

Skonfiškované podniky mali byť taktiež odovzdané do rúk schopným vdovám po padlých hrdinoch povstania, aby nemuseli byť viac odkázané na podpory, a aby im bola zabezpečená možnosť viesť normálny život v súlade s odkazom Slovenského národného povstania, ktorý *„prikazoval uctiť si pamiatku mŕtvych spolubojovníkov tým, že ich ženám*

⁹⁶LUCUK, V.: Irena Truplová In *Paměť národa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/truplova-irena-20130605-0> [cit. 2023-11-04].

⁹⁷ŠIMEČKA, M., M. - POSCH M. - BOHUŠ M.: *Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945*. Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2020. s. 27.

⁹⁸Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. SNR o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľom slovenského národa. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/11815/1/2/nariadenie-c-104-1945-zb-snr-o-konfiskovani-a-urychlenom-rozdeleni-podohospodarskeho-majetku-nemcov-madarov-ako-aj-zradcov-a-nepriatelov-slovenskeho-naroda/nariadenie-c-104-1945-zb-snr-o-konfiskovani-a-urychlenom-rozdeleni-podohospodarskeho-majetku-nemcov-madarov-ako-aj-zradcov-a-nepriatelov-slovenskeho-naroda> [cit. 2023-11-04].

*a deťom zabezpečíme slušný život.*⁹⁹ Zákon č. 63/ 1948 Zb. o zhodnocení činnosti národních správců živnostenských podniků a o právech jejich vdov a sirotek zakotvil, že právo na prídel živnostenského podniku bolo prevedené na vdovu alebo na nezaopatrené deti. Živnostenské oprávnenia vydávané vdovám a maloletým nezaopatreným deťom po padlých hrdinoch sa viazali na skutočnosti, ktorými boli fakty, že žena je naozaj ovdovelá a dieťa muselo byť maloleté a nezaopatrené.¹⁰⁰

Osobám okrem nároku na prídel vznikala aj povinnosť, ktorá spočívala v podaní prihlášky na prídel drobného živnostenského podniku. Lehotu na podanie prihlášok verejne vyhlasoval miestny národný výbor v obvode ktorého sa nachádzal skonfiškovaný majetok, alebo ten okresný národný výbor, do obvodu ktorého spadá konfiškovaný majetok.¹⁰¹

4.2 Národné poistenie a nároky z neho vyplývajúce

Pojem národné poistenie bol po prvýkrát spomenutý v roku 1948, a to konkrétne po víťaznom februári. Vzhľadom na to, že išlo o nový inštitút niektorí zamestnanci nepoznali svoje práva a nároky vyplývajúce z nemocenského poistenia, a preto vznikla Komisia národného poistenia, ktorá dávky rozdelila na dávky vecné, dávky peňažné a prídavky na deti. Medzi dobrovoľné vecné dávky sa radila kúpeľná starostlivosť, ako aj výberová rekreácia Revolučného odborového hnutia alebo detská rekreácia Revolučného odborového hnutia. Pojem peňažné dávky, na dosiahnutie ktorých bolo potrebné splnenie vyšpecifikovaných podmienok, obsahoval nemocenské, podporu pri ošetrovaní člena rodiny, peňažnú pomoc v materstve, podporu pri narodení dieťaťa a pohrebné. Okrem spomenutých dávok poistení pracovníci a ich rodinní príslušníci mali nárok aj na bezplatnú preventívnu a liečebnú starostlivosť.¹⁰²

⁹⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 18. schůze. Úterý 14. května 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/018schuz/s018004.htm> [cit. 2023-11-01].

¹⁰⁰Zákon č. 63/1948 Zb. o zhodnocení činnosti národních správců živnostenských podniků a o právech jejich vdov a sirotek. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1948-63> [cit. 2023-11-04].

¹⁰¹Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiškaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1945/108/> [cit. 2023-11-04].

¹⁰²MALÝ, J.: Starostlivosť o človeka. In *Náš Dunaj: závodný časopis československej plavby dunajskej*, N. P. nositeľa Radu práce. Roč. XIII, č. 1, s. 4, v Bratislave 2. januára 1961. [online]. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/49131/view?search=pe%C5%88a%C5%BEn%C3%A1%20pomoc%20v%20materstve&page=1&p=separate&tool=search&view=313,14,3028,1117> [cit. 2023-11-07].

Bol prijatý aj zákon č. 99/1948 Zb. o národnom pojištění, ktorý „*zjednocoval dovtedy rôzne systémy poistenia robotníkov a ostatných zárobkovo činných osôb.*“¹⁰³ Upravoval sa ním vdovský dôchodok, výchovné, dôchodok družky, ale aj sirotsky dôchodok. Nárok na vdovský dôchodok vznikal vdove po zosnulom, s ktorým boli manželmi aspoň po dobu jedného roka. Podmienka dvojročného manželského spolužitia bola dôležitá v prípade, ak manželstvo uzavrela jedna z osôb staršia ako 60 rokov, ale v prípade ak sa z manželstva narodilo dieťa nebolo potrebné splnenie podmienky dĺžky trvania manželstva. Vdovský dôchodok bolo možné poskytovať aj v prípade ak: manželstvo so zomrelým trvalo pätnásť rokov, ovdovelá žena bola invalidná, vdova dovŕšila vekovú hranicu 45 rokov veku, alebo rovnako v prípade ak sa starala o dieťa, na ktoré patrilo výchovné.¹⁰⁴

Výchovným sa rozumela dávka, ktorá bola vyplácaná vdovám na každé dieťa, o ktoré sa vdova starala, ale podmienkou bolo, že dieťa nemohlo byť poberateľom sirotského dôchodku. Minimálna výška výchovného bola 300 Kčs mesačne na každé dieťa a odvíjala sa od rodinných prídavkov.

Okrem vdovského dôchodku bol podľa zákona poskytovaný aj dôchodok družky, ktorý bol poskytovaný družke, ktorá s nebohým žila v spoločnej domácnosti aspoň desať rokov do dňa smrti zosnulého a zároveň bola na neho odkázaná. Rovnako nárok na tento dôchodok vznikal aj družke, ktorá so zomrelým viedla spoločnú domácnosť po dobu troch rokov do dňa smrti a zároveň ak bola matkou ich spoločného dieťaťa, a aj napriek tomu nedostávala vdovský dôchodok, ale dieťa malo nárok na sirotsky dôchodok.¹⁰⁵

Osirelým deťom, ktoré prišli o oboch rodičov alebo len o jedného z nich zákon priznával nárok na sirotsky dôchodok. V prípade nemanželských osirelých detí bola situácia komplikovanejšia a závisela od toho, či išlo o nemanželské dieťa matky, alebo o nemanželské dieťa otca. V prípade nemanželského dieťaťa matky, o ktoré sa starala zosnulá matka, sirotsky dôchodok bol priznaný, ale iba pod tou podmienkou, že dieťa bolo odkázané na zárobok zomrelej. Na druhej strane, teda v prípade nemanželského dieťaťa otca bolo potrebné, aby bolo buď súdnou cestou zistené otcovstvo, alebo mimosúdne uznané. Osvojencom bol nárok na sirotsky dôchodok priznaný len vtedy, keď bola zmluva o osvojení uzavretá aspoň pol roka pred

¹⁰³SKALOŠ, M.: *Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945 – 1989*. Právnická fakulta UMB Banská Bystrica : Bratia Sabovci, s. r. o., Zvolen, 2011. s.337.

¹⁰⁴Zákon č. 99/1948 Zb. národním pojištění. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1948/99/19480515.html> [cit. 2023-11-07].

¹⁰⁵Zákon č. 99/1948 Zb. národním pojištění. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1948/99/19480515.html> [cit. 2023-11-07].

smrťou osvojiteľa. Za podobných podmienok bol nárok priznaný aj tým osirelým deťom, o ktoré sa aspoň pol roka pred smrťou staral zomrelý pestún. Dávka bola poskytovaná do dosiahnutia šestnásteho roku veku, pričom obdobie mohlo byť poskytované do dvadsiateho piateho roku veku, a to v prípade ak sa dieťa pripravovalo na budúce povolanie alebo bolo natoľko choré, že nebolo schopné postarať sa samé o seba.

4.3 Záonné majetkové spoločenstvo

Majetkovoprávne zabezpečenie vdov a sirôt bolo upevnené prijatím zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, ktorý upravoval inštitút zákonného majetkového spoločenstva manželov a tým aj nahrádzal zaniknutý inštitút koakvizície. Podľa § 22 zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve „*imanie, ktoré nadobudol ktorýkoľvek z manželov v čase trvania manželstva,*“¹⁰⁶ pričom majetok, ktorý jeden z manželov získal dedením alebo dostal darom, ako aj to, čo slúžilo jeho osobným potrebám alebo k výkonu jeho práce bolo z inštitútu zákonného majetkového spoločenstva vylúčené.

Správu majetku spadajúceho do zákonného majetkového spoločenstva manželov mali právo vykonávať obaja manželia samostatne. Avšak v prípade ak by išlo o vec, ktorá „*presahovala rámec obvyklej správy*“¹⁰⁷ bol potrebný súhlas druhej strany.

Zákon umožňoval aj zrušenie zákonného majetkového spoločenstva. Zánik bol možný len zo závažných príčin alebo na žiadosť jedného z manželov. Zo zákona však manželské majetkové spoločenstvo zanikalo v momente, keď bol jeden z manželov zbavený svojprávnosti. Účinkom zániku zákonného spoločenstva manželov bolo, že právny režim sa riadil ustanoveniami o spoluvlastníctve, pričom podiely spoluvlastníckych podielov manželov boli rovné.

Podľa § 27 zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, ktorý hovorí o rozdeľovaní imania zo zákonného majetkového spoločenstva manželov bolo povinnosťou manželov „*nahradiť to, čo sa z imania vynaložilo na jeho majetok, ktorý do spoločenstva nepatrí.*“¹⁰⁸

¹⁰⁶Pozri § 22 ods. 1 zákona č. 265/1949 o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit. 2023-11-11].

¹⁰⁷Pozri § 23 zákona č. 265/1949 o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit. 2023-11-11].

¹⁰⁸Pozri § 27 zákona č. 265/1949 o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit. 2023-11-11].

Zákon dovoľoval manželom prostredníctvom manželských majetkových dohôd, dohodnúť iný rozsah a správu zákonného majetkového spoločenstva. Avšak bolo to možné len pod podmienkou, že zákonné dohovory mali formu zápisnice.¹⁰⁹

Smrťou jedného z manželov obvykle zanikalo aj zákonné majetkové spoločenstvo. Občiansky súdny poriadok upravoval postup pri prejednávaní dedičstva. Súdne prejednanie dedičstva po poručiťovi sa vykonávalo za prítomnosti osôb, ktoré mali byť dedičmi, pričom dediči mali byť poučení o možnosti vzdať sa dedičstva do jedného mesiaca.

Zákon určoval súpisnú povinnosť imania, čo znamenalo, že vždy spisoval presný a úplný zoznam celého majetku, ktorý patrilo do vlastníctva, a ktoré mal v držbe poručiť s uvedením dobovej ceny. Súpis majetku sa mal vykonať na základe poskytnutých údajov od predvolaných dedičov. Ak bolo potrebné vykonávať odhad, bolo nutné pribrať znalca. Avšak napríklad v prípade nehnuteľností bolo možné, aby sa odhad vykonal aj bez pribrania znalca, a to na základe „*predpisov pre dane a verejné dávky*.“¹¹⁰ Od súpisnej povinnosti bolo možné upustiť iba v tom prípade, ak „*išlo o osobný majetok poručiť a dediči žili prevažne z výťažku vlastnej práce*.“¹¹¹ Na záver súpisu sa vyráta hodnota dlhov a čistého majetku, ktorý vyšiel po odrátaní dlhov. Zápisnicu o spisovaní imania podpisovali všetky zúčastnené osoby.

V momente, keď boli splnené všetky zákonné podmienky súd potvrdil nadobudnutie dedičstva prostredníctvom uznesenia o nadobudnutí dedičstva alebo dohodou o rozdelení dedičstva a vyhlásil prejednávanie za skončené.

Hmotné zabezpečenie osirelým deťom zabezpečoval inštitút dedenia, pretože pri dedení zo zákona deti poručiť a pozostalý manžel patrili do prvej dedičskej skupiny, pričom dedili rovným dielom.¹¹²

¹⁰⁹Pozri zákon č. 265/1949 o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit. 2023-11-11].

¹¹⁰Pozri § 326 zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/142/19510101.html> [cit. 2023-11-12].

¹¹¹Pozri § 325 ods. 3 zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/142/19510101.html> [cit. 2023-11-13].

¹¹²Pozri § 526 občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/141/19510101.html> [cit. 2023-11-12].

4.4 Starostlivosť o siroty a polosirotu

Starostlivosť o deti mládež na základe zákona č. 48/1947 Zb. o organizácii péče o mládež, vykonávali okresné a zemské národné výbory, pričom boli zriaďované okresné péče o mládež v každom sídle okresného súdu a zemské péče o mládež v obvodoch zemských národných výborov.

Sirotské pokladnice síce zanikali, ale „*pohľadávky sirotských pokladníc s príslušenstvom*“ prešli odo dňa 1. januára 1950 na „*okresné sporiteľne a záložne*.“¹¹³ Tieto peňažné ústavy sa zväčša nachádzali v sídlach okresných súdov, avšak ak by v sídle okresného súdu nebol zriadený žiadny peňažný ústav, Ministerstvo financií malo právo určiť iný peňažný ústav v inom mieste. V prípade hypotekárnych pohľadávok bola dôležitá dohoda medzi sirotskými pokladnicami a peňažnými ústavmi pri určovaní výšky a spôsobu plnenia. Ak nebol dosiahnutý konsenzus, predseda krajského súdu po dohovore s Ústrednou radou družstiev, rozhodoval o výške a spôsobe plnenia hypotekárnych pohľadávok. Do verejných kníh sa zapisovali návrhy predsedu krajského súdu, pričom zapísané pohľadávky boli oslobodené od ďalších poplatkov. Pohľadávky, ktoré boli voči sirotskej pokladnici uplatňované po jej zániku mali byť zaplatené zo správnych prebytkov, resp. rezervných fondov.

Fungovali aj detské domovy, ktoré za zväčša starali o osirelé deti, o ktoré sa nemal kto postarať, ako aj o tie deti, ktorým rodina nebola schopná zabezpečiť riadnu starostlivosť. Detské domovy boli vekom limitované, a teda „*výchovná a zdravotná starostlivosť sa poskytovala deťom vo veku od jedného roka do troch rokov*.“

Pracujúcim rodičom, hlavne matkám, pomáhali aj územné a závodné jasle, v ktorých sa poskytovala starostlivosť maloletým deťom „*od troch mesiacov do troch rokov*.“¹¹⁴

Na základe zákona č. 69/1952 Sb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže bol zavedený výkon hromadného poručenia a opatrovania prostredníctvom úradovní ochrany mládeže. Pozornosť tohto inštitútu sa zameriavala na deti, o ktoré sa nestarali vlastní rodičia, a preto boli odkázané na dávky poskytované štátom, vďaka ktorým boli schopné uhradiť vlastné potreby.

¹¹³Pozri § 1 zákona č. 93/1949 Sb. o zrušení sirotských pokladníc. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1949, čiastka 31, vydaná dňa 10. apríla 1949, s. 275.

¹¹⁴Pozri § 14 nariadenia ministra zdravotníctva zo dňa 28. júna 1952 o organizácii preventívnej a liečebnej starostlivosti. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1952, čiastka 15, vydaná dňa 18. júla 1952, s. 188.

„Peňažné príspevky na úhradu osobných potrieb detí poskytoval štát cestou poručenského alebo opatrovanského súdu.“¹¹⁵

Štát vyplácal deťom aj štátne detské príspevky, a to s tým určením, že z nich mali byť vyplatené osobné potreby, ktoré maloletý nevedel uhradiť z vlastných zdrojov, majetku a ani plnením zákonnej povinnosti vyživovacej. Hodnota príspevkov bola 500 Kčs a poskytované boli každý mesiac. V situáciách, kedy osobné potreby boli *„aspoň z časti uhradzované inak, možno poskytovať príspevok primerane znížený.“*

Na získanie štátneho detského príspevku bolo potrebné podať žiadosť. Súd o prideľovaní príspevkov rozhodoval uznesením, ktoré doručoval *„prokurátorovi, úradovní a tomu, kto bol zaviazaný plniť vyživovaciu povinnosť.“* Súd poučil povinného plniť zákonom stanovenú povinnosť maloletému, ktorému štát poskytoval príspevok, o tom, že *„nárok dieťaťa na výživné prešiel až do výšky poskytnutých príspevkov na štát.“¹¹⁶*

4.5 Príbeh rodiny Otta Šlinga

Komunistický funkcionár Otto Šling pôsobil ako krajský tajomník v Brne. V ňu dochádzal odpor voči jeho osobe, pretože bol úspešný, nebojácny a tvrdo presadzujúci svoje názory. Vzhľadom na vzrastajúci odpor ho začali kritizovať z viacerých dôvodov, medzi ktoré môžeme zaradiť jeho židovský pôvod, ako aj to, že nepochádzal priamo z Brna, a aj napriek tomu tam zastával funkciu krajského tajomníka. Všetky tieto okolnosti hrali svoju úlohu aj vtedy, keď z Ústredného výboru prišla požiadavka určiť nejakého zradcu z vlastných komunistických radov. Komunistickí kolegovia označili za zradcu Otta Šlinga, ktorý bol následne dňa 6. októbra 1950 zatknutý Štátnou bezpečnosťou.¹¹⁷

Podľa slov Karola Šlinga, Ottovho syna, Štátna bezpečnosť prišla zatknúť rodinu, manželku Marian, sedemročného Jana a päťročného Karla, v noci, kedy je najviac človek dezorientovaný. Marian umiestnili do väzenia v Ruzyně a deti najprv do detského domova Racek neďaleko Konopiště, neskôr do „pastáku“ v Dolních Počernicích, kde riaditeľ detského domova donútil Jana Šlinga, Ottovho staršieho syna, aby počúval proces v rádiu. Nielen že

¹¹⁵Pozri § 3 Zákona č. 69/1952 Sb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže. Prevzaté z: Sbierka zákonov, ročník 1952, čiastka 35, vydaná dňa 18. novembra 1952. S. 317.

¹¹⁶Pozri § 35 nariadenie ministra spravodlivosti č. 70/1952 Sb. zo dňa 18. novembra 1952. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej, ročník 1952, čiastka 15, vydaná dňa 18. júla 1952, s. 324.

¹¹⁷HIMMEROVÁ, K. – HOLÍK, J.: Bylo mu pět, když mu zavřeli rodiče. Příběh Karla Šlinga, jehož otce popravili s Rudolfem Slánským. In *Paměť národa*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/bylo-mu-pet-kdyz-mu-zavreli-rodice-pribeh-karla-slinga-jeho-otce-popravili-s> [cit. 2023-11-20].

dieťa počúvalo v rádiu proces s vlastným otcom, v ktorom sa priznával k všetkým zločinom, ktoré spáchal, ale ešte o tom aj muselo vypracovať domácu úlohu.¹¹⁸

Napokon v roku 1953 vdovu Marian prepustili z väzenia, ale štátna bezpečnosť ju aj s deťmi vysťahovala do Orlických hôr, kde trojčlenná rodina bývala v pridelenom jednoizbovom byte bez kúpeľne, so suchým záchodom na chodbe. Marian bola zaradená do práce ako nekvalifikovaná robotníčka v továrni na bicykle. Plat nekvalifikovanej robotníčky nebol dostačujúci na užívanie troch osôb a réžiu bytu. Niekedy chlapi Ján a Karol na sklonku mesiaca zbierali fľaše, za ktoré sa v obchode platila koruna za kus na zálohu, aby si mohla rodina dovoliť nakúpiť potraviny, a preto sa vdove ľudia, medzi ktorými boli aj komunisti, snažili tajne pomáhať. Napríklad dostali zajace za účelom chovu od učiteľa, recepty na čo najlacnejšie jedlá od susediek alebo dokonca im vdova po vlastníčkovi továrne venovala oblečenie pre deti.¹¹⁹

Ovdovelým ženám a sirotám po padlých a umučených politických väznoch, partizánoch a povstalcoch Slovenského národného povstania mala byť od Povereníctva sociálnej poisťovne vyplácaná zvýšená žobrácka almužna a aj to na mesačné splátky.¹²⁰

Rehabilitácia Otta Šlinga prebehla v roku 1963, kedy ho Najvyšší súd zbavil obvinenia v plnom rozsahu. Pri samotnom rehabilitačnom procese bol Marian odovzdaný list, ktorý Otto Šling napísal pred popravou a pár jeho osobných vecí. Finančné zadosťučinenie nebolo vysoké, postačovalo akurát na kúpu kvalitnejšieho nábytku a televízora. Aj napriek tomu mala rehabilitácia veľký význam pre pozostalých, a to z toho dôvodu, že chlapi Ján a Karol vyštudovali vysokú školu, pričom Ján študoval právo a Karol ekonómiu.¹²¹

¹¹⁸HIMMEROVÁ, K. – HOLÍK, J.: Bylo mu pět, když mu zavřel rodiče. Příběh Karla Šlinga, jehož otce popravili s Rudolfem Slánským. In *Paměť národa*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/bylo-mu-pet-kdyz-mu-zavreli-rodice-pribeh-karla-slinga-jehoz-otce-popravili-s> [cit. 2023-11-20].

¹¹⁹SLOBODOVÁ, Z.: Marian Šlingová – Fagan: Vdova po Šlingovi pokoj v Československu nenasla. In *sme.sk* [online]. Dostupné na internete: <https://svet.sme.sk/c/5467423/marian-slingova-fagan-vdova-po-slingovi-pokoj-v-ceskoslovensku-nenasla.html> [cit. 2023-11-20].

¹²⁰Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 18. schůze. Úterý 14. května 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/018schuz/s018004.htm> [cit. 2023-11-20].

¹²¹SLOBODOVÁ, Z.: Marian Šlingová – Fagan: Vdova po Šlingovi pokoj v Československu nenasla. In *sme.sk* [online]. Dostupné na internete: <https://svet.sme.sk/c/5467423/marian-slingova-fagan-vdova-po-slingovi-pokoj-v-ceskoslovensku-nenasla.html> [cit. 2023-11-20].

5 VÝVOJ INŠTITÚTOV HMOTNÉHO A SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA OD ROKU 1956 DO ROKU 1989

V nasledujúcej kapitole sa zameriavame na vývoj právnej úpravy podmienok a výšok pozostalostných dôchodkov, medzi ktoré patria vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok a sirotsky dôchodok. Hmotnoprávne zabezpečenie vdov bolo zaistené prostredníctvom bezpodielového spoluvlastníctva manželov, pričom dedičský inštitút dedenia zo zákona zabezpečoval hmotné zabezpečenie aj deťom, pretože patrili v zmysle Občianskeho zákonníka do prvej dedičskej skupiny.

5.1 Vývoj vdovského dôchodku od roku 1956 do roku 1989

Úplný zánik národného poistenia sa uskutočňoval v rokoch 1952 – 1956. Prijatím zákona č. 55/1956 Sb. o sociálnom zabezpečení došlo k niektorým zmenám pri poskytovaní pozostalostných dôchodkov.

Ovdovelej žene vznikol nárok na vdovský dôchodok po zamestnancovi, ktorý odpracoval dostatočnú dobu potrebnú na dosiahnutie nároku na invalidný alebo starobný dôchodok. Bolo tomu rovnako aj v prípade ak poistenec umrel v období dvoch rokov odo dňa skončenia pracovného pomeru v spojitosti s invaliditou alebo starobou alebo ak bola smrť zamestnanca spôsobená pracovným úrazom. Taktiež vdovský dôchodok pripadal aj po požívateľoch starobných a invalidných dôchodkov.¹²²

Doba poskytovania vdovského dôchodku ostala nezmenená, a teda vdovský dôchodok po zosnulom bol vdove poskytovaný po dobu jedného roka od smrti. Predĺženie času na poskytovanie pozostalostnej dávky bolo možné, a to v situáciách ak: mala nárok na invalidný dôchodok; starala sa o polosirotu, ktorá bola poberateľom sirotského dôchodku; vychovala minimálne tri deti; dosiahla vek štyridsiatich piatich rokov veku, pričom vychovala aspoň dve deti; dovŕšila vekovú hranicu päťdesiatich rokov alebo jej nebohý manžel umrel následkom pracovného úrazu, pričom ovdovelá žena dovŕšila vekovú hranicu štyridsiatich rokov veku.

Nárok na vdovský dôchodok bol priznaný aj bývalej manželke zosnulého, a to v prípade ak bola „v dobe po smrti odkázaná na výživné, ktoré jej bol povinný poskytovať.“¹²³ Rovnako

¹²²Pozri § 20 zákona č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Republiky československej. Ročník 1956, čiastka 30, vydaná 18. decembra 1956, s. 145.

¹²³Pozri § 21 ods. 5 zákona č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Republiky československej. Ročník 1956, čiastka 30, vydaná 18. decembra 1956, s. 145.

sa mohol pozostalostný dôchodok poskytnúť aj družke, a to vtedy ak bola výživou odkázaná na nebohého.

Sociálne zabezpečenie ovdovelých žien a sirôt zakotvoval aj zákon č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení, podľa ktorého zánik nároku na vyplácanie vdovského dôchodku bol spojený s vydajom ovdovelej ženy. Avšak nie len opätovné uzatvorenie manželstva bolo dôvodom zániku nároku, ale aj okresný národný výbor mohol zastaviť vyplácanie vdovského dôchodku, a to v prípade ak vdova viedla spoločnú domácnosť s druhom alebo rovnako aj vdove, ktorá pred úmrtím zosnulého manžela nežila v spoločnej domácnosti s nebohým.

Na základe právnej úpravy vyplývajúcej z § 30 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení, došlo k zániku *„dôchodku družky, pretože vývojom socialistickej spoločnosti sa upravili vzťahy medzi mužom a ženou tak, že nič nemohlo brániť pri ďalej trvajúcim spolužití v tom, aby uzavreli sobáš.“*

Hodnota vdovského dôchodku predstavovala 60% z invalidného alebo starobného dôchodku, a to v závislosti od výšky sumy po výpočte, ako aj od toho či išlo o pracujúceho alebo nepracujúceho dôchodcu. Spravidla sa vždy vyplácal vyšší dôchodok, na ktorý mal poistenec nárok. Minimálna zákonom stanovená výška vdovského dôchodku bola 360 Kčs mesačne, avšak nesmela presiahnuť výšku dôchodku zosnulého.

Vzhľadom na to, že bol vdovský dôchodok považovaný za *„sociálne prekonanú dávku, pretože všetky ženy mali pracovať, bolo zavedené krátenie vdovského dôchodku pre súbeh s príjmom.“*¹²⁴ Podľa zákona sa vdovský dôchodok krátil o polovicu sumy, o ktorú súčet vdovského dôchodku a hrubého príjmu zo zárobkovej činnosti prevyšoval mesačnú sumu:

- 1.600 Kčs ak vychovávala a mala na starosti dve deti,
- 1.400 Kčs ak vychovávala a mala na starosti jedno dieťa,
- 1.200 Kčs ak bola bezdetná.¹²⁵

Vdovský dôchodok sa nekrátil po dobu jedného roka od smrti manžela a taktiež ani vdovám, ktoré sa starali najmenej o tri deti.

¹²⁴SKALOŠ, M.: *Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945 – 1989*. Právnická fakulta UMB Banská Bystrica : Bratia Saborovci, s. r. o., Zvolen, 2011. s. 340.

¹²⁵Pozri zákon č. 101/1964 Zb. o sociálnom poistení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 44, vydaná 15. júna 1964.

Zákonom č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení bola unifikovaná „sústava dôchodkového zabezpečenia zamestnancov a družstevných roľníkov.“¹²⁶ Taktiež právna úprava opätovne zaviedla priznanie dôchodku družky, ako aj tým, ktorí uzavreli manželstvo po dovŕšení šesťdesiatich rokov veku u poistenca, pričom manželský zväzok netrval dva roky.

Napokon zákonná úprava č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení podmienky poskytovania vdovských dôchodkov nepozmenila. Zmeny sa týkali jedine výšky pozostalostnej dávky, pričom minimálna výška vdovského dôchodku „po účastníkoch odboja I. skupiny bola 1.300 Kčs mesačne, po účastníkovi odboja II. skupiny 1.100 Kčs mesačne a po účastníkovi III. a IV. skupiny 1.070 Kčs mesačne.“¹²⁷

5.1.1 Vývoj vdoveckého dôchodku od roku 1956 do roku 1989

Vdovecký dôchodok bol poskytovaný ovdovelým mužom po zamestnankyniach, a to v prípade ak boli invalidní, alebo ak boli „posledný rok pred smrťou odkázaní výživou na zosnulej zárobok.“¹²⁸

Avšak vdovecký dôchodok bol podľa § 120 ods. 4 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení zrušený, pričom „vyplácané vdovecké dôchodky sa zmenili na invalidné.“¹²⁹ Doba poskytovania vdoveckých, resp. invalidných dôchodkov sa podľa právneho predpisu odvíjala „od trvania nároku na invalidný dôchodok.“¹³⁰

V zákone o sociálnom zabezpečení bola v § 21 ukotvená potrebná dĺžka zamestnania na získanie nároku na invalidný dôchodok, ktorá bola závislá od veku pracovníkov. Zamestnanci do dvadsiatich rokov veku mali nárok na poskytovanie invalidného dôchodku po odpracovaní obdobia menej ako rok. Pracovníkom, v rozmedzí od dvadsiatich rokov veku do dvadsiatich dvoch rokov veku, pripadal nárok na poskytovanie invalidného dôchodku po odpracovaní obdobia jedného roka. Zamestnancom od dvadsiatich dvoch rokov veku do dvadsiatich štyroch rokov veku bol invalidný dôchodok poskytovaný v prípade ak odrobili aspoň dva roky. Pracujúcim osobám vo veku od dvadsiatich štyroch rokov veku do dvadsiatich

¹²⁶SKALOŠ, M.: *Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945 – 1989*. Právnická fakulta UMB Banská Bystrica : Bratia Saborovci, s. r. o., Zvolen, 2011, s. 341.

¹²⁷Pozri § 65 ods. 3 zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky. Ročník 1988, čiastka 21, vydaná 16. júna 1988, s. 599.

¹²⁸Pozri § 23 zákona č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Republiky československej. Ročník 1956, čiastka 30, vydaná 18. decembra 1956, s. 146.

¹²⁹SKALOŠ, M.: *Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945 – 1989*. Právnická fakulta UMB Banská Bystrica : Bratia Saborovci, s. r. o., Zvolen, 2011, s. 340.

¹³⁰Pozri § 120 ods. 4 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1964/1964c44.pdf> [cit. 2023-11-22].

šiestich rokov veku bol vyplácaný invalidný dôchodok za odpracovanie troch rokov. Zamestnanci od dvadsiatich šiestich rokov veku do dvadsiatich ôsmich rokov veku mali nárok na invalidný dôchodok po štyroch rokoch výkonu práce a osobám starším ako dvadsať osem rokov veku bol vyplácaný invalidný dôchodok za odpracovanie piatich rokov.¹³¹

Zákon č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení upravoval pozostalostné dávky ako vdovský a sirotský dôchodok, ale neupravoval vdovecký dôchodok. Zákonodarca zákonom č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení v tretej časti, druhej hlavy, zakotvil vdovecký príspevok. Ovdovelému mužovi vznikol nárok na vdovecký príspevok v prípade ak sa staral minimálne o jedno nezaopatrené dieťa¹³² a jeho mesačný zárobok nebol vyšší ako 4.000 Kčs.

Výška vdoveckého príspevku závisela od výšky zárobku, resp. príjmu¹³³ ovdovelého muža, pričom:

- v prípade ak mesačný príjem vdovca nepresahoval sumu 2.000 Kčs, bola hodnota vdoveckého príspevku 500 Kčs,
- v prípade ak mesačný príjem vdovca presahoval 2.001 Kčs, ale zároveň neprekračoval sumu 3.000 Kčs, bola hodnota vdoveckého príspevku 400 Kčs,
- v prípade ak mesačný zárobok vdovca presahoval 3.001 Kčs, ale zároveň neprekračoval sumu 4.000 Kčs, bola hodnota vdoveckého príspevku 300 Kčs.¹³⁴

Zánik nároku na vdovecký príspevok bol podobne ako pri vdovskom dôchodku spojený s uzavretím manželského zväzku. Vdovecký dôchodok bol medzi pozostalostné dôchodky opätovne zavedený až § 48a zákonom č. 306/1991 Zb. o zmenách v sociálnom zabezpečení.

¹³¹Pozri § 21 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom poistení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 44, vydaná 15. júna 1964, s. 559.

¹³²Pod pojmom nezaopatrené dieťa sa podľa § 71 ods. 2 zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení, chápalo dieťa vlastné, ale aj osvojené dieťa dôchodcu. Taktiež dieťa, ktoré poistenec prevzal do osobnej starostlivosti, ktorá nahrádzala starostlivosť rodičov pod podmienkou, že bolo na neho dieťa odkázané výživou, ktorú mu vlastní rodičia neboli schopní zabezpečiť. Nezaopatreným dieťaťom bolo taktiež aj dieťa, ktoré vdovec prevzal do pestúnskej starostlivosti.

¹³³Príjmom vdovca sa podľa § 109 vyhlášky Federálneho ministerstva práce a sociálnych vecí č. 149/1988 Zb., ktorou sa vykonával zákon o sociálnom zabezpečení rozumeli príjmy, ktoré bolo možné započítať na účely dôchodkového zabezpečenia po odpočítaní príslušnej dane alebo príspevky, ktoré sa platili jednotlivým roľníckym družstvám na pokrytie nákladov spojených so sociálnym zabezpečením. Rovnako boli za príjem považované aj peňažné dávky z nemocenského poistenia, ktoré nahradzovali pracovný príjem, ako aj príspevky za poskytovanie služby, platové vyrovnanie alebo hodnotné plat pri ukončení služobných pomerov a dôchodky.

¹³⁴Pozri § 75 ods. 2 zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky. Ročník 1988, čiastka 21, vydaná 16. júna 1988, s. 601.

5.2 Starostlivosť o deti

Sociálne zabezpečenie detí sa vykonávalo aj prostredníctvom vyplácania sirotských dôchodkov a vzhľadom na to, že výsledkom právnickej dvojročnice bolo prijatie zákona č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve, ktorý v úvodných ustanoveniach zakotvil rovné postavenie mužov a žien a rovnaké práva detí bez rozdielu,¹³⁵ a preto nárok na sirotský dôchodok prináležal dieťaťu po zosnulom zamestnancovi bez ohľadu na to, či išlo o dieťa vlastné, alebo osvojené. Rovnako mohla byť spomínaná pozostalostná dávka vyplácaná aj deťom, ktorým umrel niektorý zo starých rodičov alebo pestún, ak bolo dieťa v čase smrti naňho odkázané.

Doba poskytovania sirotského dôchodku bola ohraničená viacerými udalosťami. Prvou z nich bolo ukončenie povinnej školskej dochádzky dieťaťa, pričom obdobie poskytovania spomínanej dávky bolo možné predĺžiť do dosiahnutia dvadsiateho piateho roku veku osirelého dieťaťa. Predĺženie poskytovania sirotského dôchodku bolo možné v prípade, ak sa dieťa pripravovalo na výkon budúceho povolania, alebo ak pre dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav siroty nebolo schopné sa pripravovať na povolanie a ani vykonávať prácu pre možné riziko, ktoré spočívalo v zhoršení zdravotného stavu. V prípade ak by osirelé dieťa bolo zárobkovo činné po ukončení povinnej školskej dochádzky a jeho hrubý mesačný príjem by bol vyšší ako 600 Kčs, nemalo už viac nárok na sirotský dôchodok.¹³⁶

Zákonom č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení bola ohraničená aj minimálna výška sirotského dôchodku, pričom jednostranne osirelé deti dostávali najmenej 180 Kčs, ale najviac mali nárok na 450 Kčs mesačne. V prípade úplnej siroty sirotský dôchodok bol 450 Kčs za mesiac.¹³⁷

Starostlivosť o osirelé deti a deti, o ktoré sa nikto nestaral mali na starosti okresné národné výbory v spolupráci s miestnymi národnými výbormi. Deti boli priradované do rodín, ktoré garantovali „*priaznivé podmienky pre ich všestranne zdravý vývoj*“¹³⁸ alebo boli umiestňované do ústavov.

¹³⁵Pozri preambulu zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit.2023-11-20].

¹³⁶Pozri § 33 ods. 3 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1964/1964c44.pdf> [cit.2023-11-22].

¹³⁷Pozri § 34 ods. 3 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/1964/1964c44.pdf> [cit.2023-11-22].

¹³⁸Pozri § 14 vládneho nariadenia č. 59/1964 Zb. o úlohách národných výborov pri starostlivosti o deti. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 26, s. 355.

Zriaďované boli aj Komisie starostlivosti o deti, ktoré mali okrem iného na starosti agendu týkajúcu sa rozhodovania o príspevku na výživu. Na základe rozhodnutia komisie starosti o deti Okresné národné výbory poskytovali mesačný príspevok v hodnote 300 Kčs deťom, o ktoré nebolo postarané osobami, na ktoré sa vzťahovala vyživovacia povinnosť, ako aj tým deťom, ktoré neboli zárobkovo činné.

Maloletým sa príspevok poskytoval do dosiahnutia vekovej hranice pätnásť rokov veku. Do dovŕšenia dvadsiatich piatich rokov veku sa príspevok vyplácal iba v tom prípade, ak sa dieťa sústavne pripravovalo na výkon budúceho povolania, alebo ak vzhľadom na duševnú alebo telesnú chorobu nebolo schopné postarať sa o seba.¹³⁹

Na základe zákona č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení sa medzi všeobecné podmienky na získanie nároku na sirotsky dôchodok zaradila podmienka, aby aspoň jeden z rodičov osirelého dieťaťa mal trvalý pobyt v Československej socialistickej republike. Veková hranica na poskytovanie sirotského dôchodku bola posunutá, a to do dovŕšenia dvadsiateho šiesteho roku veku. Taktiež bola zvýšená výška minimálnych sirotských dôchodkov, pričom sirotsky dôchodok pri jednostranne osirelých deťoch predstavoval minimálne 300 Kčs mesačne a v prípade úplných sirôt to bolo 500 Kčs za mesiac.¹⁴⁰

Zákon č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení opätovne posunul minimálnu zákonom stanovenú výšku sirotských dôchodkov. Jednostranne osirelé deti dostávali sirotsky dôchodok minimálne 400 Kčs za mesiac a naopak najnižšia zákonom stanovená výška pozostalostných dôchodkov pri obojstranne osirelých deťoch bola 600 Kčs mesačne. Na základe § 40 ods. 3 zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení, zanikal nárok na sirotsky dôchodok deťom, ktoré boli v pestúnskej starostlivosti, pretože „*nárok na sirotsky dôchodok zanikal osvojením dieťaťa, pričom bol znovu obnovený zrušením osvojenia.*“¹⁴¹

¹³⁹Pozri vládne nariadenie č. 59/1964 Zb. o úlohách národných výborov pri starostlivosti o deti. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 26.

¹⁴⁰Pozri § 41 ods. 3, ods. 4 zákona č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1975/121/19820701.html> [cit.2023-11-27].

¹⁴¹Pozri § 40 ods. 3 zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1988, čiastka 21, vydaná 16. júna 1988, s. 594.

Vzhľadom na to, že do prvej dedičskej skupiny pri dedení zo zákona patrili deti a manželka pozostaleho, hmotnoprávne zabezpečenie osirelých a polovične osirelých detí zabezpečoval inštitút dedenia.¹⁴²

5.3 Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov

Hmotnoprávne zabezpečenie pozostalej vdove zabezpečoval inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorého korene siahajú až do uhorského právneho poriadku. Podľa občianskeho zákonníka, resp. zákona č. 40/1964 Zb. sa do bezpodielového spoluvlastníctva manželov započítavalo všetko, čo mohlo byť *„predmetom osobného vlastníctva a čo niektorý z manželov nadobudol za trvania manželstva, s výnimkou vecí získaných darom, ako aj vecí, ktoré podľa svojej povahy slúžili osobnej potrebe alebo výkonu povolania len jedného z manželov.“*¹⁴³

Právo na užívanie vecí patriacich do bezpodielového spoluvlastníctva manželov mali obaja z manželov, pričom ich spoločnou povinnosťou bolo uhradzovať náklady spojené s vecou, jej užívaním alebo vydržiavaním. Rovnako obom manželom pripadalo právo nakladať s vecou obvyklým spôsobom, avšak napríklad ak by jeden z manželov chcel vec predať alebo scudziť, potreboval na to súhlas druhej polovičky. Bolo to tak preto, lebo zákon zakotvil aj to, že *„z právnych úkonov sú oprávnení a povinní obaja manželia spoločne a nerozdielne.“*¹⁴⁴

V prípade ak by došlo k pochybnostiam týkajúcich sa práv alebo povinností, ktoré vyplývali z bezpodielového spoluvlastníctva, rozhodoval súd, ale len v tom prípade ak bol podaný návrh jedným z manželov. Zákon umožňoval aj to, že pohľadávka veriteľa, ktorá vznikla za trvania manželstva, hoci len jednému z manželov, smela byť vyrovnaná aj z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Zánikom manželstva zanikal aj inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov. So zánikom sa bezprostredne spájalo vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva, ktoré bolo možné urobiť dohodou, výsledkom ktorej malo byť potvrdenie. V prípade ak nedošlo k dohode, vyporiadanie sa konalo prostredníctvom súdu.

¹⁴²Pozri § 473 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, roč. 1964, čiastka 19, vydané 5. marca 1964. Bratislava: Slovenská národná rada s. 242.

¹⁴³Pozri § 143 občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, roč. 1964, čiastka 19, vydané 5. marca 1964. Bratislava: Slovenská národná rada s. 213.

¹⁴⁴Pozri § 145 ods. 2 občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, roč. 1964, čiastka 19, vydané 5. marca 1964. Bratislava: Slovenská národná rada s. 213.

Zásada rovnosti strán sa uplatňovala a dodnes sa uplatňuje pri vyporiadavaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, pretože podľa § 150 zákona č. 40/1964 Zb. *„podieľ oboch manželov boli rovnaké.“* A teda obaja manželia mohli žiadať, aby im bola vyplatená taká čiastka, akú naozaj poskytli na spoločný majetok a zaväzovala ich rovnaká povinnosť, a to *„nahradiť to, čo sa zo spoločného majetku vynaložilo na ostatný majetok.“*¹⁴⁵ Pri vyporiadaní sa prihliadalo tiež aj na záujmy maloletých detí, ako aj na to, ako sa manželské strany starali o chod domácnosti a rodinu, a tiež aj na to, kto bol väčšinou nadobúdateľom spoločných vecí. Do úvahy sa taktiež brala starostlivosť o deti, ako aj zabezpečovanie spoločnej domácnosti.

Smrť jedného z manželov tiež znamenala zánik bezpodielového spoluvlastníctva manželov, pričom dochádzalo a k vyporiadaniu prostredníctvom konania o dedičstve. Toto konanie sa spravovalo občianskym súdnym poriadkom, resp. zákonom č. 99/1963 Zb., podľa ktorého ak mal poručiteľ s pozostalým manželom majetok v bezpodielovom spoluvlastníctve v čase jeho smrti a doposiaľ sa nezačalo súdne konanie o vyporiadaní, vyporiadavalo sa v konaní o dedičstve.

Zákon pripúšťal vyporiadanie prostredníctvom dohody medzi pozostalým manželom a dedičmi. Dohoda mohla mať písomnú alebo ústnu formu, s tým že pri ústnej forme bola potrebná zápisnica o právnom úkone. Ak by nenastal konsenzus medzi stranami vyporiadavalo sa v konaní o dedičstve.¹⁴⁶

Obsahovými náležitosťami dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva alebo rozhodnutia súdu boli *„rozsah majetku poručiteľa a jeho dlhov s údajom o cene majetku a určenie, čo z toho majetku patrilo do dedičstva a čo patrilo pozostalému manželovi.“*¹⁴⁷

Vydaním uznesenia o dedičstve mal súd viacero možností, a to buď schválil dohodu o vyporiadaní, alebo potvrdil nadobudnutie dedičstva podľa dedičských podielov alebo nepotvrdil dohodu o vyporiadaní.¹⁴⁸

¹⁴⁵Pozri § 150 občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, roč. 1964, čiastka 19, vydané 5. marca 1964. Bratislava: Slovenská národná rada s. 213.

¹⁴⁶Pozri § 175l ods. 2 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/99/20160614.html> [cit.2023-12-13].

¹⁴⁷Pozri § 175l ods. 3 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/99/20160614.html> [cit.2023-12-13].

¹⁴⁸Pozri § 175q zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/99/20160614.html> [cit.2023-12-13].

ZÁVER

Na základe analýzy právnych noriem upravujúcich hmotné a sociálne zabezpečenie vdov a sirôt sme dospeli k záveru, že dobová právna úprava v rôznych vývojových štádiách štátu a spoločnosti bola dostačujúca. V prvej povojnovej Československej republike hmotné a sociálne zabezpečenie sa snažili vdovám poskytnúť dobrovoľníci, Družina válečných poškodencov, ako aj štát poskytovaním vojenských vyživovacích príspevkov. Prostredníctvom dočasného právneho inštitútu boli v období od 1. januára 1919 do konca júna 1919 vyplácané drahotné prídavky. Recipovaný inštitút vdovských a vdoveckých dôchodkov bol viackrát zákonne upravený, pričom právna úprava umožňovala poskytnúť vdovský dôchodok aj nezosobášeným osobám a vdovecký dôchodok sa priznával aj ovdovelým mužom, ktorí sa nestarali o deti, čo napríklad v dnešnej dobe nie je zatiaľ prípustné. Právnymi normami boli upravené podmienky a zároveň regulované výšky poskytovania drahotných prídavkov, vdovských, vdoveckých a sirotských dôchodkov, dôchodkov predkov alebo pozostalostných dôchodkov po padlých vojakoch a gázistoch a tiež aj vdovské platy. Starostlivosť o osirelé deti mali na starosti novovzniknuté orgány okresných pečlivostí o mládež, pričom spomínané orgány zastávali významnú úlohu aj pri vymáhaní výživného.

Niektoré právne inštitúty hmotného a sociálneho zabezpečenia boli na základe zákona č. 11/1918 Sb. o zriadení samostatného štátu československého recipované z rakúskeho a uhorského právneho poriadku. Účelom prenesených právnych inštitútov obvenenia a vdovského dedenia bolo zaopatrenie manželky pre prípad smrti manžela. Koakvizíciou sa rozumel majetok, ktorý nadobudli manželia počas trvania manželského zväzku, pričom dispozičné právo mali obaja manželia v rovnakom pomere, ktorý sa rovnal jednej polovici. Bratské pokladnice boli taktiež recipované a ich úlohou bolo podporovať banských robotníkov, pozostalé vdovy, ako aj siroty.

V období Slovenského štátu sa stabilizovalo postavenie žien, matiek, ktorých primárnou úlohou bolo starať sa a vychovávať potomkov. Vdovské dôchodky boli poskytované pozostalým po mŕtvych, ako aj po nezvestných osobách. Postupný vývoj právnej úpravy vdovských dôchodkov možno sledovať prostredníctvom rozdielnej právnej úpravy problematiky týkajúcej sa vdovských dôchodkov v povojnovej Československej republike a v Slovenskom štáte. V prvej Československej republike bolo možné priznať pozostalostnú dávku aj nezosobášeným, ale podľa právnej úpravy Slovenského štátu neboli vdovské dôchodky priznávané rozlúčeným alebo rozvedeným manželkám a ani družkám. Medzivojnové

obdobie taktiež zapríčinilo vysoký nárast cien, a preto bolo potrebné zvýšiť platy zamestnancov prostredníctvom drahotných prídavkov. Je pravdou, že nie všetci občania dostávali drahotný prídavok v rovnakej výške, a preto bola zavedená štvrtročná drahotná výpomoc, ktorá bola poberateľom vdovských dôchodkov vyplácaná v mesiacoch marec, jún, september a december. Starostlivosť o osirelé deti mali na starosti úrady okresnej starostlivosti o mládež, pričom im boli vyplácané aj sirotské dôchodky.

Zabezpečenie nezaopatrených vdov a sirôt po druhej svetovej vojne bolo vykonávané prostredníctvom obnoveného lístkového systému, sociálnych dôchodkov, ako aj pozostalostných dôchodkov alebo príplatkov. Vdovské dôchodky mohli byť zvýšené zvyšovacími príplatkami alebo prostredníctvom zákona ľudovo nazývaného dvesto päťdesiat päťka. Vysídľovanie maďarských a nemeckých občanov z povojnového územia Československa predchádzalo bezplatnému prídelu pôdy vdovám. Novovytvorený inštitút národného poistenia zjednocoval rôzne dovtedy používané systémy poistení robotníkov a ostatných zárobkovo činných osôb, pričom upravoval vdovský dôchodok, výchovné, dôchodok družky, ako aj sirotsky dôchodok. Hmotnoprávne zabezpečenie vdovám zabezpečoval inštitút majetkového spoločenstva manželov, ktorý nahradil dovtedy používaný systém spolunadobudnutého majetku. Starostlivosť o deti a mládež mali na starosti okresné a zemské púče o mládež, pričom fungovali aj detské domovy, ktoré sa zväčša starali o osirelé deti. Sociálne zaopatrenie osirelým deťom bolo zabezpečené prostredníctvom poskytovania sirotských dôchodkov alebo štátnych detských príspevkov, pričom dôsledkom zákona o rodinnom práve, ktorý v úvodných ustanoveniach zakotvil rovné postavenie mužov a žien a rovnaké práva detí bez rozdielu boli pozostalostné dôchodky vyplácané všetkým deťom bez rozdielu.

Pozornosť sme zamerali aj na vývoj právnej úpravy podmienok a výšok pozostalostných dôchodkov, a to až do roku 1989, medzi ktoré patria vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok a sirotsky dôchodok. Následkom zániku národného poistenia a nasledovným prijatím zákona o sociálnom zabezpečení bolo niekoľko zmien týkajúcich sa poskytovania pozostalostných dávok. Napríklad bolo možné vdovský dôchodok poskytnúť aj družke v prípade ak bola výživou odkázaná na nebohého, avšak neskoršia právna úprava zakotvila zrušenie dôchodku družky. Vdovecký dôchodok bol poskytovaný ovdovelým mužom po zamestnankyniach, avšak vývoj právnej úpravy týkajúcej sa tejto dávky bol komplikovanejší. Dokonca v roku 1964 boli vdovecké dôchodky zrušené, pričom sa zmenili na invalidné a ich poskytovanie bolo závislé od veku zamestnancov a potrebnej dĺžky zamestnania. Sociálne zabezpečenie detí sa taktiež

vykonávalo prostredníctvom vyplácania sirotských dôchodkov. Hmotnoprávne zabezpečenie pozostalej vdove zabezpečoval inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorého korene siahajú až do uhorského právneho poriadku. Vzhľadom na to, že do prvej dedičskej skupiny pri dedení zo zákona patrili deti a manželka pozostalého, hmotnoprávne zabezpečenie osirelých a polovične osirelých detí zabezpečoval inštitút dedenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

A) Archívne pramene

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918 – 1920. Tisky. Tisk č. 408: Zpráva školského výboru o vládním návrhu zákona (tisk 401), jímž se poskytují drahotní přídavky aktivním a pensionovaným učitelům veřejných, obecných a měšťanských škol, jakož i vdovám a sirotkům po těchto učitelích na dobu od 1. ledna 1919 do konce června 1919 Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/index05.htm> [cit. 2023-09-20].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918 -1920. Tisky. Tisk č. 1060: Návrh členů Národního shromáždění Rudolfa Laubeho, Freimana J. V., Al. Tučného a soudr., aby byly upraveny pensijní a zaopatřovací požitky horníků, vdov a sirotků. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1060_00.htm [cit. 2023-07-06].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1918-1920. Tisky. Tisk č. 2027: Zpráva I.výboru státně zřízenického, II. dodatek k téže, a III. výboru kulturního o návrhu Navrátila Gust. (tisk 598) na úpravu starobních požitků (pensí a provisi) státních a ústavních zaměstnanců, jejich vdov a sirotků. (Novopensisté). Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/index21.htm> [cit. 2023-06-20].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění českoslovené/ Poslanecká sněmovna 1925 – 1929. Tisky. Tisk č. 203: Návrh poslance dra Spiny a druhů o udělení důchodů předků a důchodů vdovských. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index03.htm> [cit. 2023-07-28].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění československé 1925 – 1929. Poslanecká sněmovna. Tisky. Tisk č. 79: Návrh poslance Bergmanna a spol., aby § 29. zákona ze dne 23. července 1919, čís. 443 a ze dne 23. července 1919, čís. 444 Sb. z. a n. byl zrušen a nahrazen zněním §u 5 zákona ze dne 17. prosince 1919, čís. 2 Sb. z. a n. z r. 1920 za účelem úpravy pense pro vdovy po samosprávných úřednících.

Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index01.htm> [cit. 2023-07-30].

Společná česko-slovenská digitální knihovna. Snem Slovenskej republiky 1939-1943. Tisky. Tisk č. 617: Vládný návrh zákona o nezapočítateľnosti drahotných prídavkov, vyplácaných počas brannej pohotovosti štátu niektorým súkromným zamestnancom vo vyšších službách, do penzijného základu. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index07.htm> [cit. 2023-10-19].

Společná česko-slovenská digitální knihovna. Snem Slovenskej republiky 1939-1943. Tisky. Tisk č. 664: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o jednorázovej vianočnej drahotnej výpomoci štátnym zamestnancom. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index07.htm> [cit. 2023-10-18].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 398: Vládný návrh zákona o prídavkoch na deti robotníkov. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index04.htm> [cit. 2023-09-10].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. S SR 1939 – 1945. Tisky. Tisk č. 570: Vládný návrh zákona o drahotnom prídavku a o zmene niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych.. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/index06.htm> [cit. 2023-10-16].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1944. Stenoprotokoly. 11. schůze. Piatok 6 října 1944: Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 6. októbra 1944 o drahotných výpomociach pre provizionistov Štátnych banských a hutníckych závodov. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1944snr/stenprot/011schuz/index.htm> [cit. 2023-10-19].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 16. schůze. Úterý 26. února 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/016schuz/s016004.htm> [cit. 2023-10-19].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 18. schůze. Úterý 14. května 1946. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/018schuz/s018004.htm> [cit. 2023-10-19].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. SNR 1945 – 1946. Stenoprotokoly. 19. schůze. Úterý 16. července 1946 Dostupné na internetu: <https://www.psp.cz/eknih/1945snr/stenprot/019schuz/s019007.htm> [cit. 2023-10-19].

B) Knižné publikácie a monografie

FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín : HEURÉKA, 1998. 600 s. ISBN 80-967653-4-5.

GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá z Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 506 s. ISBN 978-80-8078-601-4.

KRIŽKO, B.: *Baňský zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Bratislava : Universum. 1931. 580 s.

KUŠNIRÁKOVÁ, I. – MANNOVÁ, E.: *„Zabrániť bahnu morálneho rozkladu“. Starostlivosť o osirelé deti v Uhorsku/ na Slovensku do roku 1945*. Bratislava : VEDA, 2020, 536 s. ISBN 978-224-1858-4.

MALÝ, K. – SIVÁK, F.: *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha : Panorama, 1988. 547 s.

MOSNÝ, P. a kolektív: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB Banská Bystrica. 386 s. ISBN 978-80-557-0006-9.

PLANK, K.: *Majetkovoprávne vzťahy v rodine*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry 1957. 413 s.

SKALOŠ, M.: *Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945 – 1989*. Právnická fakulta UMB Banská Bystrica : Bratia Saborovci, s. r. o., Zvolen, 2011. 428 s. ISBN 978-80-557-0156-1.

ŠIMEČKA, M. M. – POSCH M. – BOHUŠ M.: *Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945*. Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2020. 224 s. ISBN 978-80-972962-9-2.

ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina : EUROKODEX, 2008. 302 s. ISBN 978-80-89363-24-7.

TAJOVSKÝ, J.G.: *Rozprávky o československých légiách v Rusku*. Bratislava : Petit Press, 2018. 118 s. ISBN 978-80-559-0356-9.

C) Články

BALOGOVÁ, B.: Dôchodkové zabezpečenie ako jedna z foriem sociálneho zabezpečenia. In *Sociální práce - Sociálna práca – časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, roč. 3, 2004, s. 103 – 110. ISSN 1213-624.

Dôchodky pozostalým po Slovákoch v maďarskej armáde. In *Demokrat, orgán demokratickej strany*. roč. IV.- č. 19 –Košice, piatok 23. jan. 1948. 4 s. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/106996/view?search=vdova&page=1&p=separate&tool=search&view=2385,485,1240,458> [cit. 2023-10-19].

FÁBRY, P.: Súbeh. In *Šarišské hlasy: Týždenný časopis pre hospodárske a kultúrne povznesenie obyvateľstva župy šarišskej*. Úradný orgán župana v Prešove, roč. II. č. 6, v Prešove, dňa 8. Februára (února) 1920. 8 s. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/31404/view?search=rodinn%C3%BD%20pr%C3%ADavok&hlid=410101082&page=1&p=separate&tool=search&view=496,381,2880,1063> [cit. 2023-10-18].

GÁBRIŠ, T.: Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In *Dny práva – 2008 – Daysof Law*, roč. 2, 2008, s. 434 -449. ISBN 978-80-210-4733-4.

HIMMEROVÁ, K. – HOLÍK, J.: Bylo mu pět, když mu zavřeli rodiče. Příběh Karla Šlinga, jehož otce popravili s Rudolfem Slánským. In *Paměť národa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/bylo-mu-pet-kdyz-mu-zavreli-rodice-pribeh-karla-slinga-jeho-otce-popravili-s> [cit. 2023-11-20].

Chýrnik. In *Šarišské hlasy: Týždenný časopis pre hospodárske a kultúrne povznesenie obyvateľstva župy Šarišskej*. Úradný orgán župana v Prešove. Roč. II. č. 2, v Prešove dňa 11. januára (ledna) 1920. 8 s. Dostupné na internete

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/31406/view?search=vdova&hlid=410055372&page=1&p=separate&view=0,0,2995,1643> [cit. 2023-10-20].

Chýrnik. Váleční poškodenci! In *Šarišské hlasy: Týždenný časopis pre hospodárske a kultúrne povznesenie obyvateľstva župy Šarišskej*. Úradný orgán župana v Prešove. roč. I. č. 15, v Prešove dňa 10. augusta 1919. 8 s. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/31362/view?search=vdova&hlid=409783776&page=1&p=separate&tool=search&view=0,398,2810,1060> [cit. 2023-10-05].

KOŠČ, S.: Encyklika pápeža Leva XIII. Rureum Novarum. In *Konferencia biskupov Slovenska - Dokumenty pápežov*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/rerum-novarum> [cit. 2023-10-10].

LÁCLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis*, roč. 66, 2018, č. 4, s. 599 –628. ISSN 2585-9099.

LUCUK, V.: Irena Truplová In *Paměť národa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/truplova-irena-20130605-0> [cit. 2023-11-04].

MALATINSKÝ, M.: Legislatívne aspekty populačnej politiky Slovenského štátu (1939-1945). In *karolinum.cz* [online]. Dostupné na internete: https://karolinum.cz/data/clanek/2706/PHS_2_2015_06_Malatinsky.pdf [cit. 2023-10-08].

MALINOVSKÝ, I.: Vývoj manželského majetkového práva počas prvej Československej republiky. In *beta.ucps.sk* [online]. [2019-10-23]. Dostupné na internete: https://beta.ucps.sk/Vyvoj_manzelskeho_majetkoveho_prava_pocas_prvej_Ceskoslovenskej_republiky?fbclid=IwAR3wh1EwSiZAaWUavUSdTJtnf5yjjFCBL_tetn1GmQNL97c97j0CTO_MJ0n8 [cit. 2023-06-18].

MALÝ, J.: Starostlivosť o človeka. In: *Náš Dunaj: závodný časopis československej plavby dunajskej, N. P. nositeľa Radu práce*. roč. XIII, č. 1, s. 4, v Bratislave 2. januára 1961. [online]. Dostupné na internete: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/49131/view?search=pe%C5%88a%C5%BE%C3%A1%2>

[Opomoc%20v%20materstve&page=1&p=separate&tool=search&view=313,14,3028,1117](#)

[cit. 2023-11-07].

RŮŽIČKA, D.: Přídělový systém. In *totalita* [online]. Dostupné na internete: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php [cit. 2023-11-01].

SLOBODOVÁ, Z.: Marian Šlingová – Fagan: Vdova po Šlingovi pokoj v Československu nenašla. In *sme.sk* [online]. Dostupné na internete: <https://svet.sme.sk/c/5467423/marian-slingova-fagan-vdova-po-slingovi-pokoj-v-ceskoslovensku-nenasla.html> [cit. 2023-11-20].

SZABÓ, M.: Za bojom proti interrupciám bol aj v minulosti skôr nacionalizmus a rodinná politika ako záujem o práva žien a detí. In *Dennikn* [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2569382/za-bojom-proti-interrupciam-bol-aj-v-minulosti-skor-nacionalizmus-a-rodinna-politika-ako-zaujem-o-prava-zien-a-deti/?ref=list> [cit. 2023-10-09].

VALKO, J.: Zákon č. 221/1924 Zb. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby. In *poistenie.sk* [online]. [2012-11-20]. Dostupné na internete: https://www.poistenie.sk/blog/zakon-c-2211924-zb-o-poisteni-zamestnancov-pre-pripad-choroby-invalidity-staroby/?fbclid=IwAR2DDb7ydssEyPAAfx4-K8UrjVf96o3OxaHqGlFQZZE-4tEzmNg1FA_Az3Q [cit. 2024-01-26].

VANDOVÁ, J.: Mgr. Karel Mráz. In *Paměť národa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.pametnaroda.cz/cs/mraz-karel-20221007> [cit.2023-11-01].

VICEN, J.: Postoj štátu k rodičovským právam a povinnostiam vo vzťahu k mládeži pri vzniku Slovenskej republiky (legislatívny rámec pri ústavnej starostlivosti). In *Acta historica Neosoliensia*, č. 12, 2009, s. 121-131. ISSN 1336-9148.

D) Právne predpisy

Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiškaci nepřátelkého majetku a Fondech národní obnovy. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1945/108/> [cit. 2023-11-04].

Nariadenie ministra spravodlivosti č. 70/1952 Sb. zo dňa 18. novembra 1952. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej, ročník 1952, čiastka 15, vydaná dňa 18. júla 1952, s. 320 - 325.

Nariadenie ministra zdravotníctva zo dňa 28. júna 1952 o organizácii preventívnej a liečebnej starostlivosti. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1952, čiastka 15, vydaná dňa 18. júla 1952, s. 181-186.

Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. SNR o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľom slovenského národa. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/11815/1/2/nariadenie-c-104-1945-zb-snr-o-konfiskovani-a-urychlenom-rozdeleni-podohospodarskeho-majetku-nemcov-madarov-ako-aj-zradcov-a-nepriatelov-slovenskeho-naroda/nariadenie-c-104-1945-zb-snr-o-konfiskovani-a-urychlenom-rozdeleni-podohospodarskeho-majetku-nemcov-madarov-ako-aj-zradcov-a-nepriatelov-slovenskeho-naroda> [cit. 2023-11-04].

Nariadenie s mocou zákona č. 13/1942 Sl. z. o pracovnej povinnosti penzistov. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/9872/0/2/nariadenie-s-mocou-zakona-c-13-1942-slz-o-pracovnej-povinnosti-penzistov/nariadenie-s-mocou-zakona-c-13-1942-slz-o-pracovnej-povinnosti-penzistov> [cit. 2023-10-18].

Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky zo dňa 21. júla 1939. Dostupné na internete: <http://www.nobilitas.sk/HTML%20Nobilitas/HU/HTML%20Nobilitas/Legislativa%20hu/01%20Alkotmany/1939185sk.pdf> [cit. 2023-10-09].

Vládne nariadenie č. 59/1964 Zb. o úlohách národných výborov pri starostlivosti o deti. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 26, s. 353 - 356.

Vládny návrh zákona o dočasnej úprave platov štátnych zamestnancov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení o úsporných opatreniach personálnych. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=342&fileName=T0303_00.pdf&ext=pdf [cit. 2023-10-09].

Všeobecný občiansky zákonník z roku 1811.

Vyhláška Federálneho ministerstva práce a sociálnych vecí č. 149/1988 Zb., ktorou sa vykonáva zákon o sociálnom zabezpečení. Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1988, čiastka 31, vydaná 22. septembra 1988, s. 801 – 892.

Zákon č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/4778/1/2/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach/zakon-c-26-1929-sb-o-pensijnim-pojisteni-soukromych-zamestnancu-ve-vyssich-sluzbach> [cit. 2023-11-25].

Zákon č. 394/1922 Sb. o služebních, odpočivných a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3188/1/2> [cit. 2023-09-20].

Zákon č. 69/1952 Sb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže. Prevzaté z: Sbierka zákonov, ročník 1952, čiastka 35, vydaná dňa 18. Novembra 1952. s. 317- 320.

Zákon č. 122/1926 Sb. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/4196/0/2/zakon-c-122-1926-sb-o-uprave-platu-duchovenstva-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-statem-uznanych-pripadne-recipovanych/zakon-c-122-1926-sb-o-uprave-platu-duchovenstva-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-statem-uznanych-pripadne-recipovanych> [cit. 2023-10-18].

Zákon č. 76/1922 o vojenských požitcích zaopatřovacích. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/2866/1/2> [cit. 2023-09-22].

Zákon č. 93/1949 Sb. o zrušení sirotských pokladnic. Prevzaté z: Sbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1949, čiastka 31, vydaná dňa 10. apríla 1949, s. 275- 276.

Zákon č. 3/1920 Sb. „o zvýšení odpočivných požitků státních zaměstnanců, vstoupí všech do výslužby před 1. zářím 1919 a zaopatřovacích požitků pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích před 1. zářím 1919 v činně službě zemřelých, jakož i o některých výhodách přechodně povahy pro pensisty vůbec a pro aktivní zaměstnance.“ Dostupné na

internete: https://www.aspi.sk/products/lawText/1/1582/0/2/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivcich-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovych-to-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance/zakon-c-3-1920-sb-o-zvyseni-odpocivnych-pozitku-statnich-zamestnancu-vstoupivcich-do-vysluzby-pred-1-zarim-1919-a-zaopatrovacich-pozitku-pozustalych-po-techto-zamestnancich-a-po-takovych-to-zamestnancich-zemrelych-v-cinne-sluzbe-pred-1-zarim-1919-jakoz-i-o-nekterych-vyhodach-prechodne-povahy-pro-pensisty-vubec-a-pro-aktivni-zamestnance#c_64 [cit. 2023-06-20].

Zákon č. 4/1931 Sb. z. a n. na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/5158/0/2/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatrenee/zakon-c-4-1931-sb-na-ochranu-osob-opravnenych-pozadovati-vyzivu-vychovu-nebo-zaopatrenee> [cit. 2023-10-13].

Zákon č. 102/1943 Sl. z. o drahotnom prídavku pre penzistov a zmene niektorých ustanovení úsporných opatreniach personálnych, platového zákona a zákona o úprave služobného pomeru vydatých štátnych zamestnankýň. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10709/0/2/zakon-c-102-1943-slz-o-drahotnom-pridavku-pre-penzistov-a-o-zmene-niektorych-ustanoveni-o-uspornych-opatreniach-personalnych-platoveho-zakona-a-zakona-o-uprave-sluzobneho-pomeru-vydatych-satnych-zamestnankyn> [cit. 2023-10-20].

Zákon č. 80/1943 Sl. z. o úprave niektorých pracovných pomerov súvisiacich s výkonom vojenskej služby. Dostupné na internete: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/10667/1/2/zakon-c-80-1943-slz-o-uprave-niektorych-pravnych-pomerov-suvisiacich-s-vykonom-vojenskej-a-inej-obdobnej-sluzby> [cit. 2023-10-16].

Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/99/20160614.html> [cit. 2023-12-13].

Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/141/19510101.html> [cit. 2023-11-12].

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, roč. 1964, čiastka 19, vydané 5. marca 1964. Bratislava: Slovenská národná rada s. 201 – 248.

Zákon č. 164/1946 Zb. o péči o vojenské a válečné poškodené a obeť války a fašistické perzekuce. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1946-164> [cit. 2023-11-01].

Zákon č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/142/19510101.html> [cit. 2023-11-13].

Zákon č. 99/1948 Zb. o národnom pojištění. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1948/99/19480515.html> [cit. 2023-11-07].

Zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1949/265/19590901.html> [cit. 2023-11-11].

Zákon č. 101/1964 Zb. o sociálnom poistení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1964, čiastka 44, vydaná 15. júna 1964, s. 553 – 584.

Zákona č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1975/121/19820701.html> [cit. 2023-11-27].

Zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení. Prevzaté z: Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky, ročník 1988, čiastka 21, vydaná 16. júna 1988, s. 581 - 622.

Zákon č. 63/1948 Zb. o zhodnocení činnosti národních správců živnostenských podniků a o právech jejich vdov a sirotků. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1948-63> [cit. 2023-11-04].

Zákon o úsporných opatřeních persnálních. Prevzaté z: Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1932, částka 76, vydána dne 31. prosince 1932. s. 1035 – 1040. Dostupné na internete: http://data.atlascloud.cz/LCR/Rejstrik/Sb/public/1932/sb076-1932/204_1932/204_1932.pdf [cit. 2023-06-20].

Zákon ze dne 11. července 1947 o jednorázových mimořádných přídavecích k důchodům z veřejnoprávního sociálního pojištění pro rok 1946. Prevzaté z: Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Ročník 1947, částka 53, vydána dne 7. července 1947. s. 598-604.

E) Internet

Analýza sociálneho systému ozbrojených zložiek a historicko-právny vývoj sociálneho zabezpečenia ozbrojených zložiek. [online]. Dostupné na internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjrkdTQiIOEAxXo9AIHHdOZANkQFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Frv.rokovania.sk%2Fdata%2Fatt%2F110930_subor.doc%3Fcsrt%3D4399868087343653857&usg=AOvVaw1noYPzHh7WNnxLn_wtXEWj&opi=89978449 [cit. 2024-01-29].

Kongrua [online]. In *Encyclopaedia Beliana*, Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kongrua> ISBN 978-80-89524-30-3 [cit. 2023-10-16].

PRÍLOHY

[illegible]

(Príloha č. 1 – ukážka osobného listu dôchodkového zabezpečenia)

-vlastný zdroj

405 623 136

VLKOLENSKA Maria

Zahorec 170 905/52

991 06 Želovce

VYSVETLENIE

k osobnému listu dôchodkového zabezpečenia.

Osobný list dôchodkového zabezpečenia je prehľadom o dobách zamestnania (prac. činnosti), ktoré ste získali pre nárok na dôchodok (časť A a B) a o zárobkoch, ktoré ste dosiahli v období posledných 10 rokov pred vznikom nároku, t. j. v období, ktoré je smerodajné pre určenie priemerného mesačného zárobku (časť C).

- Dobou zamestnania sú pracovníkov (pracujúcich v pracovnom alebo učebnom pomere a členov výrobných družstiev) a ostatných osôb, na ktoré sa vzťahuje ust. § 1 zák. č. 101/1964 Zb. je v zmysle ust. § 6 tohto zákona
- doba pracovného (učebného) pomeru, doba činnosti v pomere člena výrobného družstva a doba inej činnosti, po ktorú majú pracujúci v dôchodkovom zabezpečení práva a povinnosti ako pracovníci;
 - doba služby vojaka z povolania a príslušníka bezpečnostného zboru;
 - doba výluk, stávk a perzekúcie pre činnosť v revolučnom robotníckom hnutí a iná doba nezamestnanosti započítaná podľa rozhodnutia okresného národného výboru;
 - doba štúdia na školách, potrebná na prípravu pre povolanie po skončení povinnej školskej dochádzky;
 - doba pracovného (učebného) pomeru v cudzine;
 - doba pracovnej činnosti družstevníkov roľníkov je v zmysle ust. § 39 zák. č. 103/1964 Zb.
 - doba započítateľná podľa predpisov o dôchodkovom poistení členov JRD a doba dôchodkového zabezpečenia podľa predpisov o sociálnom zabezpečení družstevníkov roľníkov;
 - doba pred 1. I. 1957, po ktorú žena, bez toho, že by bola členkou JRD, trvale v ňom pracovala, aj keď táto doba nebola započítateľná podľa predpisov o dôchodkovom poistení členov JRD (táto doba sa započítava v rozsahu podľa rozhodnutia okresného národného výboru);
 - doba učebného pomeru k jednotnému roľníckemu družstvu;
 - doba štúdia na školách, potrebná na prípravu pre povolanie po skončení povinnej školskej dochádzky;
 - doba pracovnej činnosti (pracovného, učebného pomeru) v cudzine.
- Ak trvala zamestnanosť aspoň rok, započítavajú sa ako doby zamestnania resp. pracov. činnosti aj náhradné doby, uvedené v § 7 zák. č. 101/1964 Zb. a v § 40 zák. č. 103/1964 Zb., t. j.:
- doba služby v zsl. ozbrojených silách, pokiaľ sa táto nevykonávala ako povolanie;
 - doba inej vojenskej služby;
 - doba odbojovej činnosti a väznenia z politických, národnostných alebo rasových dôvodov v dobe neslobody;
 - doba, po ktorú pracovník nebol ani nemohol byť v pracovnom pomere v dobe neslobody z dôvodov politického, národného alebo rasového útlaču;
 - doba, po ktorú sa žena starala o dieťa vo veku do troch rokov alebo o invalidného maloletého, ktorý potreboval stálu starostlivosť a nebol umiestnený v ústave soc. starostlivosti;
 - doba, po ktorú mal pracovník nárok na peňažité dávky nemocenského poistenia;
 - doba, po ktorú mal družstevník nárok na nemocenské, podporu pri ošetrovaní člena rodiny alebo na peňažnú pomoc v materstve;
 - doba odborného alebo politického školenia, doba prípravy na povolanie vykonávanej podľa predpisov a prac. rehabilitácii;
 - doba pobrania invalidného dôchodku alebo dávky, ktorá sa považuje od 1. 1. 1957 za invalidný dôchodok;
 - doba pobrania čiastočného invalidného dôchodku, po ktorú bol vyplácaný príspevok pred umiestnením do zamestnania.
- Jednotlivé náhradné doby započítavajú sa s účinnosťou a v rozsahu podľa príslušných ustanovení zákona a vykonávacích predpisov.

V časti A je vykázaná celá doba zamestnania až do dňa dovŕšenia predpísaného veku resp. do dňa vzniku nároku. V stĺpcoch 3–5 je vykázaný počet zarátaných dní zamestnania a náhradných dôb, ktoré sú postavené na rovné dobám zamestnania. Pracovná kategória je vyznačená v záhlaví každého stĺpca. Zarátané dni sú vykázané za každý kalendárny rok osobitne a len v prípadoch, kde nedošlo k prerušeniu zamestnania aj za niekoľko rokov, sú tieto vykázané úhrnom. Doby pracov. činnosti družstevníkov a doby poistenia osôb samostatne hospodáriacich sú zarátané ako doby zamestnania III. pracovnej kategórie. Ak sa tieto doby kryjú s dobou zamestnania, započítajú sa len jedna z nich, a to doba zamestnania. Doba súbežného zamestnania (poistenia), ktorá sa do celkovej doby zamestnania nezapočítava, je vyznačená červenou tlačou. Zarátané doby pracov. činnosti družstevníkov a poistenia osôb samostatne hospodáriacich sú označené v stĺpci č. 1 príslušným číselným znakom. Jednotlivé kalendárne roky sú vyznačené posledným dvojčíslom v stĺpci č. 2.

- Doby zamestnania a náhradné doby sú označené v stĺpci č. 1 týmito osobitnými znakmi:
- 01–doby zamestnania hodnotené v I. pracovnej kategórii;
 - 02–doby zamestnania hodnotené v II. pracovnej kategórii;
 - 03–doby zamestnania hodnotené v III. pracovnej kategórii;
 - 04–doby pracovnej činnosti družstevníkov;
 - 05–doby poistenia osôb samostatne hospodáriacich;
 - 00–doba zamestnania pred dovŕšením 18. roku veku a doba pobrania invalidného dôchodku (tieto doby započítavajú sa pre vznik nároku, nie však pre výšku dôchodku);
 - 10–doba učebného pomeru;
 - 20–doba voj. služby z povolania a príslušníka bezpečnostného zboru, doba inej vojenskej služby;
 - 30–doba zamestnania v cudzine;
 - 40–doba odbojovej činnosti a väznenia;
 - 50–doba, po ktorú pracovník nebol alebo nemohol byť v pracovnom pomere v dobe neslobody z dôvodov politického, národného alebo rasového útlaču;
 - 60–doba výluk, stávk a perzekúcie pre činnosť v revolučnom robotníckom hnutí, iná doba, započítaná podľa rozhodnutia komisie soc. zabezpečenia okresného národného výboru;
 - 70–doba štúdia, politického alebo odborného školenia;
 - 80–doba od vzniku nároku na invalidný dôchodok do dosiahnutia veku 60 rokov (u žien 57 rokov), pripočítaná k dobe zamestnania podľa § 23 ods. 1 zák. č. 101/1964 Zb. resp. podľa § 54 ods. 1 zák. č. 103/1964 Zb.;
 - 90–doba starostlivosti o dieťa (u žien) vo veku do troch rokov alebo o invalidného maloletého.
- Časť A osobného listu je ukončená súčtami dní zamestnania v jednotlivých pracovných kategóriách. Ich úhrn je prevedený na plné roky. V poslednom riadku časti A je vyznačený prípadný zvyšok dní.
- V časti B osobného listu sú v stĺpci 3 vykázané doby zamestnania po dovŕšení predpísaného veku, resp. po vzniku nároku (po získaní 20–25 rokov zamestnania). Náhradné doby za toto obdobie sú vykázané osobitne v stĺpci č. 4; pre výšku starobného dôchodku sa nehodnotia.
- Ak je doba zamestnania vykázaná v časti A aj B, je celkovou započítateľnou dobou rozhodnou pre vymernie dôchodku úhrn obidvoch súčtov rokov a zvyškov dní. Ku konečnému zvyšku, kratšiemu ako jeden rok, sa neprízerá.
- V časti C sú v stĺpci č. 3 uvedené hrubé zárobky resp. príjem z prac. činnosti. V tomto stĺpci sú tiež vykázané vymerniavacie základy, zodpovedajúce dobe, po ktorú bolo vykonávané poistenie osoby samostatne hospodáriacej. Na konci stĺpca sú vyznačené súčty zárobkov za posledné dve päťročia a ich úhrn, t. j. úhrn zárobkov za posledných 10 rokov.
- V stĺpci č. 4 sú uvedené náhradné doby (prípadne doba pobrania invalidného dôchodku), ktoré sa vylučujú pri výpočte priemerného mesačného zárobku, aby nedošlo k jeho zníženiu.
- Priemerný mesačný zárobok sa vyráta tak, že úhrn zárobkov za posledných 10 (5) kalendárnych rokov sa delí úhrnom dní za toto obdobie zmenšeným o počet dní náhradných dôb (stĺpec 4) a výsledok sa násobí 365.
- Takto vypočítaný priemerný ročný zárobok sa delí počtom mesiacov v roku, t. j. číslom 12. Priemerný mesačný zárobok až do sumy 2000,— Kčs sa berie za podklad pre vymernie dôchodku plne, nad túto sumu, najviac však do 5000,— Kčs jednu tretinu.

Osobný list dôchodkového zabezpečenia je súčasťou rozhodnutia o Vašom nároku na dôchodok a preto ho starostlivo opatrujte. V prípade, že podáte návrh na zmenu rozhodnutia (odvolanie), pripojte k nemu bezpodmienečne aj osobný list dôchodkového zabezpečenia.

(Príloha č. 2 – Vysvetlenie k osobnému listu dôchodkového zabezpečenia)

-vlastný zdroj